

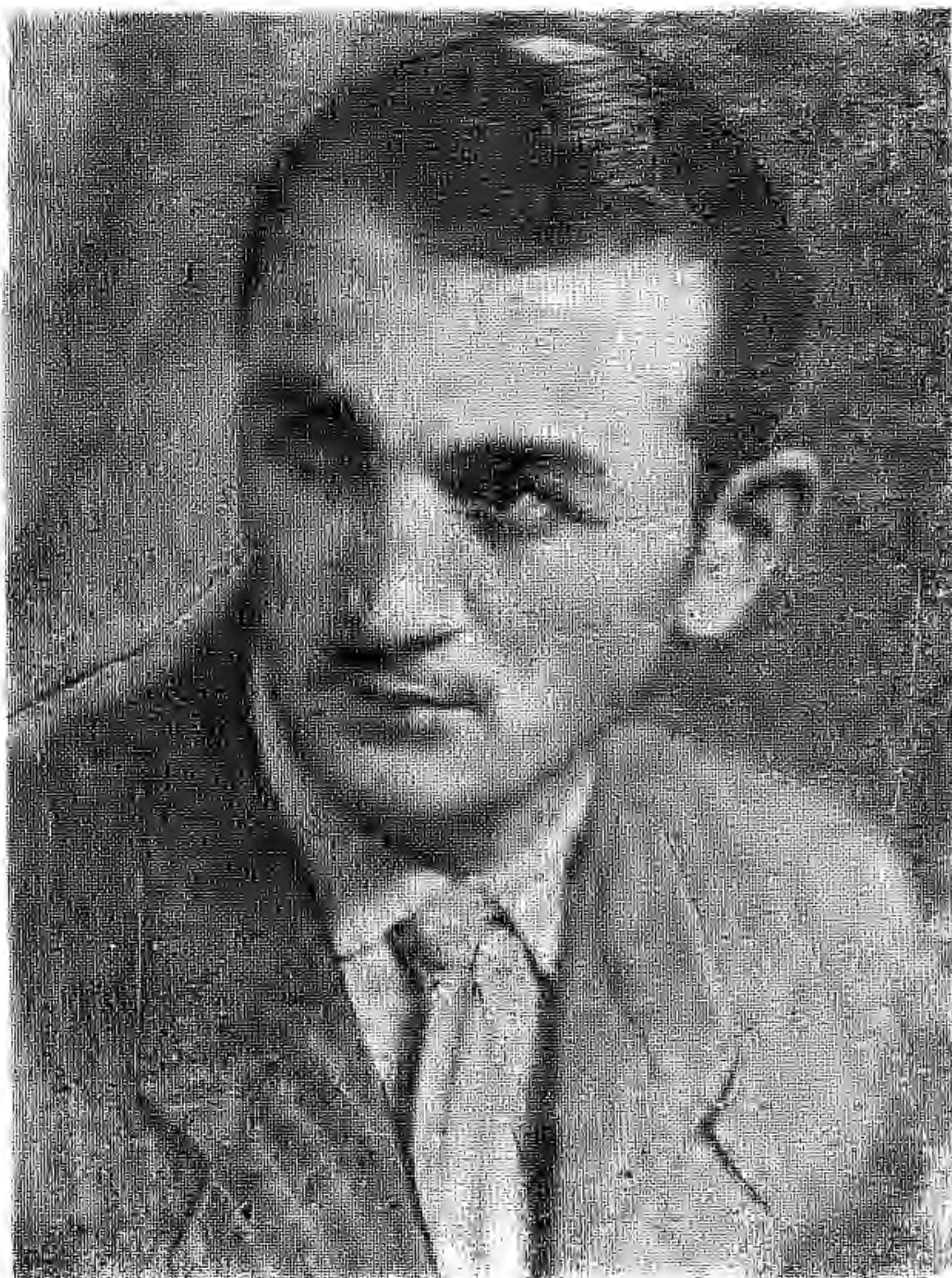

АЛИРЗА САИДОВ

САМУРДИН
АВАЗАР

АЛИРЗА САИДОВ

АЛИРЗА
САИДОВ

Самурдин
Авазар

ШИИРАР,
БАЛЛАДАЯР,
ПОЭМАЯР

АВТОРДИКАЙ СА КЪВЕ ГЛФ

Цуд йис идалай вилик лезги литературадин Шалбуздагъдин ценерив икъван гагда малум тушир са жегьил кас пайда хъана. Яратмишунрин рекъе ада къачур сифте камуни ярар-дустар, хуьруьнбур, эхирки, лезгияр шад авуна, ккуьз лагъайтла, и ккам ислягъвал хуьнин багъа кардиз бахшнавай: 1949 лагъай йисуз республикадин «Социализмдин пайдах» газетдиз Алирза Саидован «Ислягъвилини душманриз» тIвар алай сифте шиир акъатна.

Жегьил шаир, хаталу рагар, муркIар, дуьшуьшдин чайгъунар алудиз дагъдин кукIушрал физ кIанзавай альпинист хъиз поэзиядин Шалбуздагъдал хкаж жез башламишна. Поэзияда лагъайтла, и йисара четинвилер гзаф авай: лезги шаирар, иллаки жегьилар, цIийи вахтуни литературадин вилик эцигзавай истемешунрин гъавурда авачиз, риторикадинни буйругъар гунин, гагъ-гагъ-гъатта сеперар гунин шиирар кхьинал машгъул тир, поэзиядин цIийи формаьрихъ къекъун тийизвайвал, адан тематикадин фадлай адет хъанвай куьгъне схемани дегишзавачир. Алирза Саидован шииррин цIийи сес гъа и чIавуз пайда хъана ва эхиримжи йисара шаирди чи литературада лайихлу чка къуна.

Алирза Саидов 1932 лагъай йисуз Ахцегъ райондин Къутунхъарин хуьре дидедиз хъана. Шиирар кхьинни кIвалах ада гъеле юкъван школада кIелзавайла башламишна. Амма жегьил шаирдин фикирар, гьиссер мягъ-

кемарай ва гегьеншарай сифте школа республикадин партийный газет хьана. Алирза Саидован шиирар бегелмиш хьайи Дагъустандин халкъдин шаир Хуьруьг Тагьира: «И хтулдихъ гележег ава, адан аявал ая» — лагьана ам кIвалахун патал редакциядиз теклифнай. 1950—54 лагьай йисара ада и газетда жуьрба-жуьр ве-зифайрал кIвалахна.

Литературадинни искусстводин умуми ва кьилдин махсус месэлайрай дерин чирвилер кьачун патал Алирза Саидов 1954 лагьай йисуз Москвадин М. Горькийдин тIварунихъ галай Литературадин институтдиз гьахьна. И йисара шаирдин яратмишунин кIвалах гзаф хци ва бегьерлу хьана. Ада лезги поэзиядиз икьван гагьда авачир цийи авазар, формадин кьетIенвилер, образрин цийи система гьана. Дерин фикир, гужлу гьиссер ква-чиз, гьакI рифмаламишнавай буш гафарин, яни рито-рикадин аксина темадин метлеблувал, композициядин конкретныйвал, уьлчмедин, везиндин, рифмадин, образ-рин цийивал, девлетлувал ва чIалан кьешенгвал эци-гуналди, Алирза Саидов писатель А. Агъаева лагьайвал «лезги поэзиядин тапан адетривай жуьрэтлудаказ ва гьамишалугъ яз кьекъечIна», литературадин цийи жи-гьиррал элячIна.

Институтда кIелзавай йисара бажарагълу шаирди лезги поэзиядиз сифте яз баллададин жанр гьана. Дагъвийрин вири тарих муьтIуьгъ тахьунни игитвал тиртIани, чи литературада и жанр авачир. Алирза Саидован «Руш», «Демир», «Кьеб», «РикI ва рикIер» ва маса балладаяр кIелдайбуру еке хушвилелди кьар-шиламишунни ва жегьил шаирри и жанр гьевесдалди гьиле кьуни баллада чи милли поэзиядиз лазим яз атанвайди кьалурзава.

1959-йисуз Алирза Саидова Литературадин институт куьтягьна. Москвадин тIвар-ван авай писателар тир Лев Ошанина, Евгений Долматовскийди, Всеволод Ив-нова, Яков Козловскийди жегьил шаирдин яратмишу-нин кIвалахдиз чIехи кьимет гана ва диплом «лап хьсандиз» хвена. Алай йисуз Москвадин «Молодая гвардия» издательствода урус чIалал Алирза Саидо-ван «Вахъ галаз, СамурI» тIвар алай ктаб печатдай акъатна.

Шаирдин произведенияр лезги ва урус чIаларалди мукьвал-мукьвал республикадин ва центральный печат-диз акъатзава, радиодай гузва.

Шаир, переводчик, литературадин критик тир Алирза Саидов цIуд йисан четин рехъ фейидалай кьулухъ лезги поэзиядин Шалбуздагъдин кьакьан синерикай са-дал акъалтнава. Мукьвара ам и гуьзел ва такабур дагъ-дин лап вини кукIушрал акъалтдайвилехъ чун кIевелай инанмиш я.

М. Шихвердиев.

Кавказ! Рагар ухшар я ви — мескенриз,
А мескенра тІурфан хьиз зун рахада,
Квахьда зи тІвар. Зи вахтунин инсанрин
Чехи тІварар зи манийрай аквада!.

Зи вахтунин цІай ава зи хуруда,
Аквазва заз зи уьлкедин мурадар,
Хиве къазва халкъдиз: ккуьлуь-къурудаз
Гана пучдач жуван рикІин къуватар.

Кавказ! Зун ви рагарин са ккІал я,
Уьмуьрлухди вакай хкат тийидай,
Ви лилагдин гьуьлерин са стІал я,
Гару яна къецел ават тийидай.

Къуй манияр дири хьуй ви селлер хьиз,
Къуй манияр гужлу хьуй ви гарар хьиз,
Къуй манияр назик хьуй ви цуьквер хьиз,
Къуй хци хьуй ви игитрин турар хьиз.

Къуй заз къарай тагурай рикІ туьхуьрдай,
Къуй лифер хьиз къвез къуьнерал
ацукьрай,

Амма михьи гьил вугун хьиз уьмуьрда,
Абур халкъдиз вафалу яз амукьрай.

З И Л А Й-Л А Й

Д Е М И Р

(Баллада).

1

Късцил дагълар ттамари хъиз клевнавай
Иранлуйрин гапуррини жидайри.
Женг члугвазвай рухвайрини бубайри,
Женг члугвазвай рушарини дидейри.

Гапуррихъай киче хъайи цавун тагъ
Мадни виниз хкаж хъана аквадай,
Гагъ инсанри, гагъ гапурри цлугъдай ван
Къведай хуьруьн къилихъ галай яхадай.

Дагъустандин «Демир» алай гапурри
Иранлуяр алай рагар падзавай.
Зирин..н.нгъ.. ийиз галукъайла душмандни
Гапурарни жидаяр къатI-къатIзавай.

Яру хъанвай шагъдин вилер: аскеррин
Вири иви гуя абру члугунвай:
— Демир гъиле гъатзамазни къве вилни
Акъудда за, — лагъана кьин авунвай.

2

Ингъе Демир: ам рагукай раснавай
Гзаф зурба пагъливан хъиз аквазва.
Пут къведай кIаш кагъузардал атайла,
Адан гъиле магъ гапурдиз элкъвезва.

— Къе макъункай гапур жеда, — лугъузва, —
Гапурдикай пака мадни магъ жеда.
Къе жуван цав циферикай хвейитIа,
Пака ачух цава мадни рагъ жеда.

Вичин куьгъне вафалу дуст цлухъ галаз
Рахазва ам: дуст, ви гуьзел къисметдал
Пехил я зун...
Пехил я зун ваз элдин
Патай авай кланивилел, гьуьрметдал.

Дагъларавай аскердиз на регъятвал
Гузва, адан къайи гъилер чимзава...
Дяведавай игит патал гапурар
На ви кузвай ивидал лигимзава.

И гапурри хуьзва чи ччил диде хъиз,
Абрун къилер агъузардай гуж авач.
Зи рикIин цIай — дагълар кланивилин цIай
Ава абра...
ЦIалай гужлу вуж ава!

Кіаш галукъай кагъузарди цІугъзава.
ЦІугъзава гъакІ гапур хкІур душманди.
«Демир!» — лугъуз гъужумзава дагълари,
«Демир...» — лугъуз сузазава Иранди.

3

Чи кіамарай ятар гзаф авахъна.
Авахъна гъакІ абрай гзаф ивиар.
Са хаинди маса гайи Демиран
Ачух вилер вичин вилик эцигна
Килигзава — худ я шагъдин кефияр.

Гъатта адан ччан алачир вилерхъай
КичІ ква шагъдиз: абрай дагълар, дереяр,
Цайлапанар, ваці, чинарар аквазва,
Пагъливандин вилера лекъ, тІурфанар,
Кіаш, кагъузар, ракъ, гапурар рахазва.

— Килигда чун, буъркъуь Демир, гила на
ХъийидатІа мад а залум гапурар. —
Лугъуз шагъди Демир маса гайибруз
Савкъатар гуз ийизва бул хатурар.

...Дагъустандин чІулав вилер пехъи я.
ДакІанвилини ялав къунва рикІери.
Адан ваціар ахмиш жезва душмандал,
Душман къулухъ тухузва чи рекъери,
Адан дагълар авахъзава Ирандал,
Душман леш хъиз патарзава лекъери.

4

Ингъе Демир: ам ракъукай раснавай
Гзаф зурба пагъливан хъиз аквазва.
Вилериз мад аквазмачир цІухъ галаз
Рахазва ам, рахазва ам, рахазва.

Вичин хайи ччилиз авай кіанивал
Нурлу шем хъиз адан рикІе кузва къе,
Душман дакІан хъунин вили ялавди
Гъуьлери хъиз хура лепе гузва къе.

Цаварлай гъиз элягъзава ада кіаш,
Гуя вичин душмандин рикІ гатазва.
Гапурар ваъ, аршин алай шуьшкаяр
Эфирзава, лигимиз цик кутазва.

Буъркъуь вилер килигзава ачухдиз,
Сагъбуру хъиз абру ківалах ийизва.
Къе неинки турар...

гъакІни турарал

Ада вичин Дагъустандин ччил хвейи
Игитрикай риваятар кхъизва.

— Къуй зи вилер акъуднава...

Дуьнья заз

Аквазва зи игит халкъдин вилерай.
Адан ажугъ гъатнава къе хура зи,
Адан къуват ава къе зи гъилера.

Кіаш галукъай кагъузарди цІугъзава,
ЦІугъзава гъакІ тур галукъай душманди.
«Демир!» — лугъуз гъужумзава дагълари,
«Демир...» — лугъуз сузазава Иранди.

5

Бязибурун уьмуьр квахъда девирда,
Къумад ттвар хъиз къумлукъ чуьлдиз аватай.
Бязибурун уьмуьр даим амукъда,
Къацу ттар хъиз къумад винел акъалтай.

Бязибурун уьмуьрдикай халкъ патал
Дерейрилай фидай гьяркьуь муьгь жеда.
Бязибурун уьмуьрдикай душмандин
Ківачин кІаник жида хьтин мих жеда.

Девиррилай абур рагь хьиз элячІда,
Сад — мани яз, риваят яз — муькуьди.
Ингье Демир — ччан алай хьиз чи вилик
Гьизва кье ам халкъдин хурун гуьзгуьди.

Лугьуда хьи, четин йисар атайла
Шарвилидин аманат тур гьилеваз,
ЦІай, тІурфан хьиз фенай Демир душмандал,
Женг чІугвазвай лезги халкъдин кьилеваз.

Гадарайла душман кьецел рум гана,
Гьич са касни тутуна чи накьварал,
Лугьуда хьи, Демиракай дагь хьанай
Къаравул яз Дагьустандин ракІарал.

Гьанлай кьулухь тІурфан ава а дагьда.
Кагьузардин винел эфей турар хьиз
Дагьдин кьилел цІайлапанар элкьезва.
Акьвазнава ам чи ччилер, цавар хуьз.

Бязибуру лугьуда хьи, азадвал
Хьайила, мад дагь Демираз элхкьвенвай,
Шагьди тухвай вилерин экв эхирни
Гьа и чІавуз мад вилериз хтанай...

ТАР

(Хиялар)

Общежитияда гелянава экв,
Аватнава чун ширин ахварай.
Дагьви халкъарин мугьаматрин сес
Кьезва кьвалав гвай кІвалин ракІарай.

Тардин авазар! Тардин авазар!
Куь сузади нагьв гьизва вилерал,
Симерикай — мез, кІарасдикай — туьд
Хьана рахазва гадад гьилерал.

«Шехьзава Кавказ радиодай мад», —
Урус гадайри хкажна кьилер
Зарафатзава уюнбазвилел
Сада-муькуьдаз акьализ вилер.

Амма авазар ацІуриз кІвалер,
АцІуриз рикІер физва авахьиз,
Гагь Шагь-дагьдив кьван хкаж жез виниз,
Гагь секин жезва гегьенш Кура хьиз.

Им — буш сесер туш!..
Им зи халкъдин рехъ
Къалурун патал къизгъин риклери
Чпин хтулриз ийизвай суьгъбет,
Залан суьгъбет я...
Гъамлу симери

Ахъайзава сир: кьве ябни рикI я закай амайди:
«Баяти шираз», «Етим сейгах», «Сейгах-забул»... Тар-
дин сес яваш-яваш квахъзава. РикIе хажалатдин дагъ-
лар авай жегъилри, жегъилвал ччир тахъай къуьзуьбу-
ру, хъуьрез ччин тийидай аялри ахъайзава чпин дерт...
Дагъдин булах хътин михъи муьгъуьбатдин, азадвилин,
инсанвилин аксина къизилдин ван, азандин ван, гапур-
дин ван экъечIнава. Авазар къвез алатзава: «Цицер-
нак», «Крунк», «Магъи дилбер жан»... Тар шехъзава,
сузазава тарди, тар цIай къуна кузва!..

Мусурман руш ви къисметдин гъавурда
Вуж акъада и манияр галачиз?
Ракъинизни аквадачир ви суьрет
Винел чIулав булут — чадра алачиз.

РикIин гъиссер, вилерин нур, жегъилвал
ФитIинзавай а чадради суру хъиз.
Дишегъли, ви тIебиатдин чIехивал
А девирди къурурзавай гару хъиз.

Гъуьлуьз гудай гъич хабарни такъуна,
КIантIа къуьзек, кIантIа гъвечIи аял хъуй:
— Агъзур манат, кьве пут дуьгуь, цIувад гьер.
— Яз багъа я, мад вучда, ваз гъалал хъуй.

Яб це тардиз — яб це дагъви дидейрин
Канвай рикIяй акъатзавай къагъардиз.
Шехъдачни вун тахсир квачир рухвайрин
Къилер атIуз гадарайла дагъардиз?!

Хандин гапур, туьркверин тур такурди
Гъатдач жеди, белки, тар, ви гъавурда?
Шехъдачни вун жуван вири уьмуьрда
Къаравуш яз хандиз кIвалах авуртIа?!

Туьрезди хъиз вичини юкъ какурна,
Капашдалди ппелелай гъекъ алудиз,
КIвалахайла девлетлуди лежбердин
Хъсан кьве лаш барчумардай далудиз.

КIвализ хквез кIан жедачир нянихъ,
Куьз лагъайтIа, ктад хъана руьхъведай
Шарагри хъиз чпин сивер ахъайна,
Къулав гешин аялар гваз аквадай.

Авазар къвез физва секин Самур хъиз,
Абрукай гъар жуьре сесер хъизва заз:
Сад — агъайриз вахтунда харж тагунай
Къирмаждик квай язух тирди ччизва заз;

Сад — фекъидин лагълагъар хуш тахъунай
Къван гана ччан хкудзавай жаван я,
Сад — къазидин ччина кIевиз рахунай
Къазаматдиз гадарнавай Аслан я.

Вуж я шадвал ийидайди, инсанар
Рахазвайди гапурдин чIал хъайила?!
Вуж я шадвал ийидайди, къуншиди
«Къан къахчуда!» — лугъуз къунши кьейила?!

Зи вилериз азадвилин манидай
Вилер акъуднавай ашукъ аквазва;
Зи япара Сибирдавай игитрин
Бухаврин ван гъатнава —
тар рахазва...

Ам гъи халкъ я вич атай рехъ гъамлу тир
Авазралди лишанламиш тавурди?
Белки урус халкъ я жеди Октябрь
Къведалди гъам, эзиятар такурди?

«...Зи хайи ччил! Гъинаг ятІа къалура,
Вил вегъ жуван гъар са хуьруьз, шегъердиз,
Гъинаг ятІа суза тийизвай чка
Зегъметчиди, а ви урус лежберди!

Халкъ авай гъар сана суза авазва...
Даим сузадикай ваз вуч аквазва!
Къарагъдани вун бухавар хана ви,
ТахъайтІа и къисмет хъсан акуна,
Жувавай гуз жедай затІ на ганани, —
Суза хътин мани тесниф авуна,
Уьмуьрлух яз гъадал рази хъанани?!»

(Некрасов).

...Виш йисара хъанатІани зиллетдик,
Сузадивай зи халкъдин гуж хаз хъанач,
Пагъливан хъиз къарагъайла женгиниз,
Пачагъривай адан ажугъ къаз хъанач.

Садлагъана дегиш хъана авазар,
Шадвили лув гана къежел, кІвалера,
АкІ хъана заз, а авазрин къуватди
Зи уьлкведин нур ттуна зи вилера.

Гегъенш чуьллер экія хъана вилик зи,
ВацІаринни заводрин сес акъатна,
Кремлдин дворецда рахазвай
Лезги рушан шадвал закни акатна.

Бахтлу аял хуьурезвай сес къвезва заз,
Жегъил, къуьлиз элкъвезвай сес къвезва
заз,
«Чазни са экв акуна хъи эхирни!» —
ЧІехи буба рахазвай сес къвезва заз.

Зарафатар авур урус гадайри
ТупІаралди далдам ягъиз акуна,
«Ягъ, гадаяр!» — лагъана за къарагъна
Лезги саягъ хъсан са къуьл авуна.

Къенин йикъуз, тар, ви гъамлу авазри
Куьгъне девир ачухайла вилик зи,
ЧІехи бубад сузадин сес атайла,
Къалабулух акатзава рикІик зи...

Багъа я заз дагъви халкъдин аялвал,
Адаз къуват гайи накъвар багъа я,
Царизмди алчуднавай занжуррал
Авадарай адан накъвар багъа я.

Хуш я рикІиз адан гъамлу манияр, —
Абру къедир ччирда къенин йикъарин,
Хуш я адан зирек къуьлер, къугъунар,
Камаллувал мисалринни махарин.

Багъа я заз адан зегъмет, адан женг,
Адахъ галай чІехи дустар багъа я.
Адан гъамни шадвал вичин хуруда
Къванци цІелхем хъиз хуьзвай тар
багъа я!..

Бирдан гада хъана дегиш:
Шумудан сир ччир хъана!
Чатун къул хъиз куькӱьнна рикӱ,
Вилерикай вир хъана.

Шумуд касдин гужлу гънлер
Гъатна садан гъилера,
Пумуд касдин вилери нур
ана адан вилера!..

РИКӱ ВА РИКӱЕР

(Баллада)

*Къазимегъамед Агъасиеваз
бахизава.*

1

Самур вацӱал чайгъун алай
Ажугъ авай дерейра...
Рикӱерикай риваятар
Ахъайзавай дидейри.

— Рикӱ! Чи рикӱер къачу, игит,
Къачу абрун къуватар,
Къачу абрун тӱурфанни рагъ,
Накъвар хътин баядар.

Чи виридан рикӱер вуна
Жуван хура ттур, къачу,
Анжах зулум алуд чалай,
Гъиле тфенг, тур къачу.

2

Турфан! Турфан къарагъзава
Сад чӱуриз, сад туькӱуриз.
Къвезва игит къаранлухра
Яру эквер куькӱуриз.

Къвезва. Адахъ галаз гарар,
Вацӱар, ттамар къвезва къе.
Къарагъ кӱвачел, куьгъне дуьнья,—
Эхир заман жезва къе!..

3

Хажалатдин нагъв ала къе цуькверал,
Яраб вучиз киснаватӱа синер чи?
Вучиз булут акъалтнава гъетерал?
Яраб вучиз шехъзаватӱа къванер чи?..

Къара дуьнья! Жедани ваз инсафиз?!
Туруналди игитди ви куьк яна.
Амма гъайнф, бирдан атай гуьлледи
Миллионрин рикӱер авай рикӱ яна.

Гарал вегъей цIекенар хъиз
Гададин рикI пай хъана:
Са рикIикай миллионрин
РикIера мад цIай хъана.

Гадад элдив вахкай рикIер
Виликдай хъиз михъи тир.
Анжах бурут ва къуркъушум
Гзаф хъанвай ивидик...

Инкъилабдин къизилгуьлер
ЭкъечIавай ччилерал,
Гагъ нагъв алаз, гагъни тIурфан,
Гагъ рагъ алаз вилерал...

ЛЕЗГИИРИН РИВАЯТ

Риваятар рекъин тийир чи бубайрин сурарал
Заманайри эцигзавай шуьткъуьн тийир
цуьквер я,

А цуькверин ни къекъвезма гилани чи
дагълара,

Риваятар чи тарихдин бязи мичIи пипIера
Ишигълаван хъана кузвай туьхуьн тийир
эквер я.

Мекъизвайдаз рагъ кIанивал, халкъдиз
кIандай азадвал,

И женгина ада уьмуьр риваят хъиз ийидай,
Уьткем дагълар хвена гъар са душмандивай,
къазадвай

Телеф хъайи игитдикай адан хци турунал
Вилер буьркъуь демирчиди риваятар кхъидай.

И риваят кхъенвай тур чи хкунихъ галачир,—
(А вахтунда экв хтана демирчидин вилериз,
И дуьньядал гъейранвализ, кхъидай вахт
амачир).

И риваят ахъайда квез Шалбуз-дагъдин
синери,
Самур вацлу ва адан це чеб чухуъзвай
гъетери...

Къил хкажна килигайла винел кIамун
яхадай,
Чи хуър вичиз аллагъдикай хъел атай са
«гавурди»
Цавал са гъаб палчух гъалчай гел — леке хъиз
аквадай.
Партизан тир гъа и хуъруъз са нянихъ атана
Демирчидин буъркьюъ вилер даим ачух
хъувурди:

«Урусатда инкъилабди тахтар цавуз акъудна,
Халкъ хъуърезва, халкъ къугъвазва, шад я
ийиз суварар,
Урус игит Ленина эл зулумдикай хкудна,
Ччилер, вацIар, фабрик-завод ада элдив
вахканва,
Азадвал гваз чи хуъруъзни къведайвал
я мукъвара».

— Багъа мугъман гъикI къабулда, эгер чиниз
атайтIа? —
Хуъруънбуру гъуъжетариз хъана шумуд
йикъара.
— Пис жедани халичадал адан шикил
храйтIа?
— Я тахъайтIа, азиз дустар, чи Ленинан
гъуърметдай
Цаварив къван хкажайтIа къванерикай
минара?

Эхир къиляй къванци устIар халкъдин вилик
экъечIна:
— КIанзаватIа квез Ленинан чIехи къамат
къалуриз,—
Рехи — дагъдал кIвалах ийин къенин къалай
эгечIна.

Рехи — дагъдик хкIадай кас хъайиди туш
яшинда,
Адан муркIар, адан рагар нивай жеда
юзуриз?!

Виш йисара инсан такур Рехи — дагъдиз
хъел ава,
Саврухдин сел чукIурзава къуд патахъди
тIурфанди,
Лян хъанва: вичелайни такабурлу эл ава,
Амма табий жез кIанзавач: ав ягъизва,
цIирзава,
Къамчидив хъиз синер, рагар гатазва
цIайлапандив.

Рехи — дагъдал алай сарух авахънава
дередиз!
Игитдин къил хкаж хъанва галатнавай
циферал,
Ингъе, Ленин атанва къе Ахцегъизни
Куъредиз,
Лувар кувай балкIандаллаз (зи халкъдиз
кIан хъайивал),—
Сувар ала! Сувар ала Лезгистандин кимерал!
Икъван багъа мугъманар гъич атайди туш
хуъруъз чи,
Халичаяр экIяйнава абур къвезвай рекъера,

Фугъан ийиз вилин накъвар авадаарай
ччилииз чи

Большевикри къе азадвал гъанва, абур
рахазва:

— Ленинакай хъенани квез?

— Хъейивилай лекъери

АкI пехилвал ийизвачни Рехи — дагъдиз
килигиз?!

Гъейран хъана большевикар: дагъдиз гзаф
хъел ава,

Чулав Турфан пехъи хъанва яру къамчи
илигиз,

Цав рахазва, ччил зурзазва, амма Ленин
секин я,

Адаз ччизва: и дерейра алпандин цIал
эфирна,

Турфандин цел лигимнавай такабурлу эл
ава.

— Де лагъ, акван, и лувар квай шив адан
ккуъз герек я?

— Лувар квай шив гвачиз Ленин гъикI
дуньяда къекъведа?!

— И тур?

— А тур гвайла игит Шарвили хъиз зирек я!

— Вучиз адан гъар са вил са рагъ хъиз
акъван еке я?

— Анжах гъахътин вилериз чун авай жигъир
аквада!

Риваятдин гуьгъуьнаваз къекъвейтIа куьн а
дагъдихъ,

Белки а дагъ аквадач квез, белки а дагъ
аквада,

Инанмишар ийизва за, амма, куьн са
кIвалахдихъ:

Гъар лезгиндин рикIиз килиг — анай Ленин
жигъида, —

Ам рикIеваз чIехи жезвай несилри женг
чIугвада!

Деникина арф янай и рекьерал,
Кулакрини абрал хирер авунай.
Немсерин хач, агъзардин аллагъ хъиз,
Хкаж хъана и рекьериз акунай.

Рекьевайбур такабурлу турар тир,
Фидай вилик, акъваздачир метлерал.
Вишералди дагъви халкъдин рухваяр
Чуькъни тийиз ярх жедай а рекьерал.

Рекьер! Рекьер! Къадар, гъисаб, сан авач!
Цавар, ччилер, гъуьлер куьне атанва.
Амма вири рекьер члехи са рехъ я,
Дагъдин хуьряй коммунизмдиз атанвай.

Къуй, и рекьин эхир чпиз такуна
Къейи дустар, члугур вири азабрай,
Дагъдин хуьряй коммунизмад шегьеррив
Агакънавай сифтебур яз гъисабрай!..

РЕКЬЕР

Рекьер! Рекьер! Къадар, гъисаб, сан авач!
Цавар, ччилер, гъуьлер куьне атанва.
Шумуд агъзур фенва хуьряй дуьньядиз,
Шумуд агъзур рехъ зи хуьруьз атанва!

Жангунин рех яна чулав спелриз,
Агъасиев са пакамахъ экъечлнай.
Гъа и члавуз дагъдин хуьряй сифте яз
Коммунизмдиз фидай рекьер эгечлнай.

Мукътадиран ивид гелер гилани
Целхемар хъиз кузма женгин рекьера.
Шумуд агъзур агакъначир эхирдив,
Телеф хъанай, мурад амаз риклера.

Рекьери а муьтлуьгъ тежер риклеркай
Инсанри хъиз квез нагъилар ахъайда.
Рекьер! Рекьер! Чи женгинин музей я
Куь гъар са ккам — къе дуьньядал
атайдаз.

ЗИ ЛАЙ-ЛАЙ

(Баллада)

Дикъетдалди килигиз зи вилериз
Лай-лай ягъиз диде завди рахазвай,
Гуя хцин вилерай зи дидедиъ
Партизан тир адан буба аквазвай.

Азиз бала, масан бала,
Лай-лай,
Вал бубадин, зи рикI ала,
Лай-лай,
Партизанар дагъларава,
Лай-лай,
Цийи уьмуьр мукъварава,
Лай-лай...

Бирдан кIвализ атана туьрк. Хъел аваз
Кифер кьуна диде цлахъ гелягъна.
Гапур гваз зал тепилмиш жез акурла
Дидед адан кьилел гечин элягъна.

Зун паталди акъуднавай гапурди
КъатIна лай-лай — дидедин рикI атIана.
Ахпа душман игис хъана къепIинив,
Зи вилериз килигзавай атана.

Гуя адаз гъвечIи хцин вилерай
Партизан тир адан буба аквазва,
Гуя адаз чизва, буба къейитIа,
Ам дегишиз дагълара зун авазва.

Бирдан сада: «Партизанар!» лагъайла,
Кат хъайи туьрк ифирнай чи куьчедихъ.
...Гъанлай кьулухъ къекъвез хъанай хуьре
зун

Лай-лайдин къатI хълагъдай са дидедихъ.

Етим яз зун гъатнавайла куьчейра
Россия, на заз дидевал авунай:
Къадлагъай суз, на хкажай тупари
Куьтягъ тахъай лай-лай куьтягъ
хъувунай.

СОЛДАТДИН ГЪЕТЕР

Къуьнихъ галай шинель, тфенг галудна
Большевикди — яшлу урус солдатди.
Дидеди: «Вун галатнава, ял ягъа...»
Амма солдат къецел фена гъасятди.

Накъ ада чаз куьмек гана женгера,
Гъар жуьредин деникинар къирмишиз,
Гилад аз кІанзава ГЭС эцигна
Чи дагъларни дереяр нурламишиз.

Урусатда вичин кІвале экв авач,
Гешин хзан къатканва ччин кІаникна;
Амма ада сифте ишигъ гузва заз,
Вич зи чІехи стха хьуниз килигна.

Ленина гъил къуна гайи тапшуругъ
Пайна ада Дагъустандин хуьрера:
«Къуй, дагъвияр азад хьурай уьмуьрлук,
Къуй экв хьурай абрун мичІи кІвалера...»

Гзаф йифер къвез алатна хуьрелай,
Амма и йиф амуькна чи рикІера:
Амуькна ам ядигар хъиз дустунин,
Амуькна ам дагъда куькІвей эквера.

...Атанва эл тамашиз алапатдиз:
«Симерай физ экв хулавай яд яни?» —
Лугъуз сада хъверзава лап агалхъна...
Рубильникдал гъил эцигна солдатди, —
Садлагъана цав гъутувди ягъай хъиз,
Хуьруьн винел гъетерин сел авахъна.

Вич хъвер ийиз килигзава яргъариз,
Гуя и экв Урусатда куькІвена,
Большевикди сифте ГЭС-дин нурариз:
— «Ильичан лампаяр», салам! — лагъана;
Чна: «Салам, гъетер, урус солдатдин!»
И сес гар хъиз чи дагълара къекъвена...

Рази хъана хуьруьнбур зи шиирдал,
«Редакциядиз ракъура фад!» — лагъана.
Са гъафтедлай: «Флан, флан чкаяр
Тукъуьр хъия» — лагъай жаваб хтана.

Къвалахна за редакцияди лагъайвал,
Жегъил ахвар ақунач мад месериз...
Цийи жаваб: «Тукъуьр хъия!..»

Хъувана...
«Тукъуьр хъия...» — мад пуд лагъай
сефериз.

РАБОЧИЙДИКАЙ ШИИР

Рабочи тир са къуьзуь кас Бакудай
Хтанвай чи хуьруьз гатун йнкъара;
Кимел ада буругърикай ахъайдай,
Женгиникай, члугур вилик йисара.

Зи къуншидин адал гзаф рикI алай,
«Чи большевик!» — лугъуз ада дамахда
Акур къадар: «Тариф ая къуьзуьдан! —
Шиир кхъихь!..» — лугъуз ам зал
алахъдай

Рабочидкай шиир кхъин лап фадлай
Дуьз лагъайта, зи рикIелни алазвай
Амма тема заз гьулдандин цал галай
Къачуз тежер са къеле хъиз аквазвай

Эхирни за тупунал хъиз фикиррал
Къуна къеле гьар патахъай элкьуьрн
Йикъар,
йифер, — варз тукъуьнна фикирри
Амма шиир рабочидикай кхъена.

Мад дегишиз хъанач... Вакай, рабочий,
Анжах ахпа фикирнай за дуьзгуьндиз:
Са шиир ваь,
Дуьнья миxъиз дегишиз
ЭгечIайла бес ваз гънкъван четин тир?!!

Ахцегьрин вацІ рагъул хъанвай
Къатадай хъиз руквада...
Цевай аял «Аврорадин»
Са чІидгъем хъиз аквадай.

ИРС

*Мукътадир Айдинбековаз
бахшзава.*

Ахцегьрин вацІ рагъул хъанвай,
Къатадай хъиз руквада,
Цевай аял селди гъайи
Са чІидгъем хъиз аквадай.

ВацІун ятар, адет тирвал,
Авахъзавай агъадал,
Адет тушир патахъ физ кІанз
Азаб алай баладал.

Сирнав ийиз, гъвечІи гъилер
Вегъейла, ци хъуърердай.
Гелягъиз ам къулухъ тухуз
КІвачерал пис хирердай.

«Цихъ галаз вач, регъят жеда» —
КІанзавай заз эвериз.
ГъвечІи гада, муьтІуьгъ тежез,
Акси физвай селлериз...

КЪЕБ

(Баллада)

1

Почтальон чи рикI алай мугьман я,
Мадни азиз тир ам дяве авайла,
Живед саврух хуър дередиз вигьиз кIанз
Алахънавай ам ччар вахкуз атайла.

Хва хтай къван шадвалзавай дидеди,
Ччар хтайла дяведавай хцелай.
КIел тийиз ччар къунва гьиле.
«Ачух, фад!!!...» —
Саврухди зур гузва адаз къецедай.

2

Минара хьиз хкаж хьана саврухдал,
Къеб гьилеваз фикирзава дидеди,
Вилерилай къвезвай накъвар булах хьиз
СтIал-стIал авахъзава дередиз.

Саврух! Саврух! Белки ваз чIал акъатда?
Белки вуна дидедив гьил вугуда?
Саврухди ав ягъиз гуъзер ругзава,
Саврухди къван илигзава къапудал.

3

И къепIинихъ тарих ава, къисметни,
Шумуд несил и къепIиниз акуна:
Шагъарикай хуън паталди хайи ччил
Шумуд игит ада чIехи авуна?!

И къепIини намус гана итимриз,
Дишегълийриз гана ада гуъзелвал.
И къепIинал араб чIалал кхьенвай:
«Рушаз—гъая, гадайризни—къегъалвал».

И къепIина дидедин мам хъвайибур
Церид лагъай йнсан хурал ярх хьана.
И къепIина лай-лайдиз яб гайибур
Деникинар къведай рекъел дагъ хьанай.

Вилер алаз ахваравай баладал,
Шумуд диде адахъ галаз раханай.
Шумуд йифиз абру чпин мурадар
Мез авачир и дустуниз лагъанай!!

4

Саврух! Саврух! ХъуьтIуън яргъи йифера
Вуна зил къаз, къеб гьилевай дидеди
Хцин къилихъ лагъай къадар манияр
Вучиз гила гадарзава дередиз!

Шарвили хъиз гужлу жада,
Бала вун,
Шарвили хъиз зирек жада,
Бала вун,
Хуьда вуна ви къепинин
Михивал,
Ви дидедиз куьмек жада,
Бала вун.

«Фад!» — дидедин ччин гатазва саврухди
Ам дидедин фенва михъиз рикелай.
«Фад!» — булушка патарзава саврухди,
Дидедиз хва карагзава рикел алай.

Саврухди мад вичин къайи гъиливди
Кукварна гуьз: «Вучиз диде секин я?» —
Даклардай ччар рахана мад виширишдив
«Ви хва Ватан маса гайи хайн я!!...»

— Агы! — лагъана, рикел ягъай хъиз
гуьледи
Садлагъана дидедал звар акъалтна:
— Къуй хтулриз и чиркин къеб такурай, —
Гъил къулухъна —
къеб дередиз аватна.

Ччилел гъалчай чунгурди хъиз цугъна, ам
Ччинихъди ярх хъана живед маргъвариз..
Саврух секин хъана... Дидед цугъ ада
Вичихъ галаз хутахна лап яргъвариз...

РУШ

(Баллада)

Къакъан шумал буй, спелар зурба,
Цивелел хирен гел, чулунал гапур,
Черкесрин партал алукина буба
Физва шивцеллаз, гуз душмандиз кIур.
Чехи бубади гъевчи хва даим
Дявейриз тухуз ийизвай лигим.

Агы, чехи буба ярх хъанва рекъел,
Галукъна залум туьркерин гуьлле:
«Бубадин веси хуьх вуна рикел:
Тфенгни гапур игитдин гъиле
Душмандин келле хун патал ава,
Дагъларин намус хуьн патал ава.

Эвленмиш жедай агакънава вахт,
Чехи бубайрин къун патал чка
Гзаф рухваря хъана кIанда вахъ...»

...Хцин чкадал руш хана папа:
«Хва герек тирла кІвализ, Ватандиз,
Руш хун, куьмек гун тушни душмандиз!»

Кьилел кьуна тур, душманрин юкьва,
Лекьре хьиз лув гун кІандай заз хци;
ЧІехи бубадин тІвар алаз багъа
Женгиниз тухун мурад тир рикІин.
Агъ, хьанач заз хва, ккуьз герек я руш,
Буба патал гъам, гъуьлуьн къаравуш?..»

Хабаррик квай хьиз чІехи хьана вах...
Лацу къиравди кІевна бубад кьил...
Ватандин дяве! Къегъалвилин вахт!
Дегиш хьана халкъ, дегиш хьана ччил,
Анжах са буба амай вилик хьиз:
«Агъ, хьанач захъ хва, руш герек я
ккуьз?».

Ингъе, эхирни, хана зун, гада.
Амма буба... Ам дидедин кьилив
Ацукьна... Вилел нагъв алаз ада:
«Зи дуст, на руш хун хуьзвай за вилив,
Хва хьиз дяведиз фейи хьтинди,
Солдатдин саягъ...
Къейи хьтинди...»

СУЛЕЙМАН ДЯВЕДА

Самур кван чаз кІандачни чи Сулейман!
Дяведин сел ахмиш хьанвай хуьрериз.
Фашистри гъиз гадарзавай цаварлай
Листовкаяр Дагъустандин ччилериз.

Ттараривай, дагъдин кІвалин къаварлай,
Лакъанривай, лепейрилай къугъвазвай,
Гъуьлягъар хьиз яргъи мецер ахъайна
Фашизмдин листовкаяр рахазвай:

«Сулейманахъ инанмиш жез тахъуй куьн,
Къуьзек я са, буш гафарин сагъиб я,
Лезгийрикай-авамрикай ятІа ам,
ЧІехи шаир лугъун адаз — айиб я».

Ттараривай, дагъдин кІвалин къаварлай,
Лакъанривай, лепейрилай гъарагъна,
Тупунин цІай, кІашунин сес хураваз
Сулейманан мани кІвачел къарагъна.

Физвай солдат. Сулейманан том ада
Къвед лагъай рикІ хъиз цІаярай тухузвай,
Адан кІвачик эзмиш жезвай «гъуълягъри»
«Инанмиш жез тахъуй!..» — мадни
лугъузвай...

Листовкаяр пуч хъана гъа душман хъиз,
Дявед тупар фенва кІеви ахварал.
Сулейманан мани къени къугъвазма
Самурдинни Каспиядин ятарал.

1945 ЙИСАН ГАТФАРИЗ

Гъебиатди, гъамиша хъиз, дегишзава рангар
мад,
Рехи хъанвай дагъдин къилер ттвазва
деллек-гатфари,
Адахлийриз яб тагудай къайи руш-къуъд
кІулаваз
Гваз катзава Самур вацІу дерадайгъуз
яргъариз.
ГъвечІи хуълер — зи дагъларин кифилар мад
рахазва,
КІваркІвалагри-далдамчийри худда ттунва
кІарар мад.
И макъамрал къуъллиз таза дана ттулал
къугъвазва.
Цуьквед кІунчІар къилел къуна хъуърез ава
ттарар мад.
Гатфар! Гатфар! Адамалай къулухъди вун
дагълариз

Гъар са йисуз къвезватІани, икрагъ жедач
цІаруди.
Гуьзел ятІа чи кІани руш,
гекъигда ам гатфарив,
Жегъилвилиз ва шадвилиз чна «гатфар»
лугъуди.

ГъакІ тирвиляй хвена, гатфар, чна вун гъар
цІаяркай
Иви къусмиш тавун патал ви некІедин
булахри
Ви чинарар хвена чна къуркъушумдин
къаяркай
Шумуд аскер къена кІевиз гуьзелвал ви
яйлахрин

Аквар гъалда гъавиляй на хъуьтІуьн мекъи
рекьера
Атана фад хкаж хъана чи дагъларин
хурарал
Чпихъ гъеле ни галамай живединни мекъедин,
Сифте цуьквер эцигзава чи аскеррин сурарал.

КІАНДА И ЧЧИЛ!

Ислягъвилин шикилар

Атана ам нес хъыз
Хуьре вичин кІвал авай:
— Ягъ са макъам, гадаяр,
КІвачера лап звал ава.—
Далдамчиди куьс яна
Вичин гужлу гъилериз.
Гадад чІарар авахъна
Садлагъана вилериз.
Гуя хайи «Яблочко»
Къуьлзавай хъыз эгечІна,
Тамадади рушариз:
— Кувуд тІун бес экъечІна.—
Лезги рушни лезги къуьл
КичІе жедай кар яни,
Къуьлзавайди руш яни,
ТахъайтІа ам гар яни!
Айша физва къерехдай,
Гада юкъвал элкъвезва,
Ван къачунва рушари,—

Дуст галатиз кичлезва.
— Урус бегьем устлар я,—
Лугъузва чи гадайри...
— Айшади ам галудда,—
Гаф атлузва къужайри.
Амма вучда майдандал
Къвед лагъай руш аквазва.
Лувар квай хъиз чи мугъман
Халичадал къугъвазва.
Жуван урус дустунал
Дамахзавай арада
Элкъуърна зун рушари
Ттуна чпин гьалкъада.
— Ам гъинай я, вуч кивалах
Аваз иниз атанва?
Духтир яни, учитель?
— Чахъ жуванбур ацланва!..
— Белки адак заргардин,
Гуьзел пеше ква жеда?
— Тахъайта ам колхоздин
Цийи седри я жеда?!—
И гаф хъайи седридай
Хабарсуз агъ акъатна,
Элдиз багъа тиртлани
Адан зегъле къакъатна.
— Белки аэродромдал?
— Ва я рекъер туклуьриз?..
— Тимил яни жуванбур!!
Рахух са кIус фикириз!
— Бес хъурай куьд, гьаргьарар,
Гьарайна зи къуншиди,—
Са ттараллай къве хел я
Силисчини дишиди.—
Муьтлуьгьардай хам ттаяр
Жегьилдин шад гьунардив,

Партизанди, къуьлерин
ТIвар-ван авай устларди
Гьейранвилин гьам аваз
Хабар къуна вилера:
— Лагъ кван, хтул, гьикI адаз
Чир хъана чи къуьлериз?
Гуя хана дареда
Жейранди мам гана адаз,
Игитрикай къепина
Риваятар хъена адаз,
Гуя дагъдин рекъери
Гана адаз диривал.
Гуя адан бубаяр
Хъана ина...
— Хъайивал

Ахъайда квез, анжах рикIер тIарда куь,
Гьам галачиз жедайди туш мехъерни,
Киснавай хуьр, гьахъна йифен хуруда,
Киснавай чи рахаз кIани рекъерни.

Бирдан тфенг акъатай ван, мадни ван,
Къазунна цав, къазунна рикI инсандин.
Чи райкомдин секретарь тир къейиди,
ТIвар «кулак» тир ам ифирай
душмандин.

Ахпа диде къена Сергей етим яз
Лезги папа гана адаз диривал,
Гьавиляй ам устлар я чи къуьлерин,
Ччида адаз чи рикIерин чимивал.

Куътягна ВУЗ галаз ви руш
Жейранахъ,
Къуълзава къе, хъвайида хъиз пияла.
Гагъ чинардив ярх жеда ччин кІаникна,
Бубадикай ийиз туъкъуъл хиялар...—

Мехъер-межлис гур я къе,
Рахазва эл чІижер хъиз.
Руш хъифена, Сергея
Къуълзава гъич тежер хъиз.
Целера хъиз ял ава
Зуърнечийрин къамара,
Ялав къвезва далдамдал
Алай къунан хамарай.
Ингъе Жейран, женжелди
ЧІулав вилер акІуриз,
Серёжадин бедендай
КІанзава ток ракъуриз.
Элкъвезва ам, лезги руш,
Пузаррикай ара-бир
Хъуърезва ам, лезги руш,
Серёжадихъ чирагъ хъиз
Гелкъвезва ам, лезги руш,
Белки чІехи бахтунихъ
Къекъвезва ам, лезги руш?!
— Лагъ тІун куъне, чи мугъман
Аватнани къубудиз?! —
Лугъуз хъуърер ийизва
Бязи луту-путуди.
Женжел я зи лезги руш,
Сергеяз вич хушнава,
Муъгъуъбетди Сергеен
Беден михъиз бушнава.
— Акъваз! Акъваз, гадаяр!
Тамададиз гаф ава!

Аквар гьалда Жейранахъ
Са кІусни инсаф авач.
Адаз туънбуъгъ: вацІалай
Фена са квар яд гъида.
Серёжади устІарриз
Чехирдин къве къатІ гъида.
Тамададин гаф къилиз
Тухун тийир вуж ава?!
Тамададихъ мехъеррал
Гъуълерихъ къван гуж ава.
Тамададин мез — шекер,
РикІ лагъайтІа — чирагъ я,
Тамада чи мехъеррин
Такабурвал, даях я.

Ингъе, Жейран хквезва
Квар къуъневаз куъчедай,
Галатич ам, Ахцегъиз
Яд гъайитІа Куъредай.
Ккуъз лагъайтІа Сергея
Гуъзетзава, хайида,
— Акъваз, я руш, са хупІ яд
Жедачни за хъвайитІа?!
Жедачни за жуван рикІ
Акъудна ваз гайитІа,
Жедачни зи уъмуърда
Вакай мани хъайитІа?!—
Руш Сергеяз килигна,
Жаваб ганач, яд гана:
А цин гъар са стІалдихъ
Муъгъуъбатдин дад галай...
Йиф мичІи я, къаварал
Ксанва чун, серин я.
Зи къуншидин фикирар
Фикиррилай дерин я.

Дерин я, ккуыз лагъайтІа
Ам Жейранан буба я,
Дерин я, ккуыз лагъайтІа
Вичин велед багъа я.
Руш Сергеяз гун патал
Адан рикІе гуж авач,
Амма рушан муьгъубат
МуьтІуьгъардай вуж ава?!
Рахазва ам ахварай,
Хуш я Сергей кьуьзуьдаз.
Анжах лугъуз жедани
И кардикай виридаз?..

Йиф мичІи я, къаварал
Ксанва чун, серин я,
Зи къуншидин фикирар
Муьгъубат хьиз дерин я...

КІАНДА И ЧЧИЛІ

Ина дагълар цавун кІаник гъакъзавач,
Цифер, нек хьиз авахъзава кІамариз,
Биши хвахар, ккІалар хьиз гелягъиз
Гъуьлерихъди гадарзава вацІари.

Къакъан синел къаравулда акъвазна
И дереяр хуьзва дагъдин цІегъери,
Ислягъ ччилел, ачух цавал дамахиз
Гъетерихъ лув гелягъзава лекъери.

Гегъенш рикІер ава и дар дерейра,
Итимри вав дуствилин гъил вугуда.
Регъуьвализ хъуьреда ваз рушар чи,
Дидейри ваз гъуьрметдин гаф лугъуда.

Ина зегъмет шиирар хьиз гуьзел я:
Сергъят авач и кьве кардин арада,
Чи папари гуьзел чІагай гъаларкай
Халичаяр поэмаяр храда.

Зуърнед ванцел хкаж хъана цилинал,
Чи жегьилри ччилел хъиз кьуъл ийида,
Къизилдалди, шаирди хъиз, заргарди
Ленинакай риваятар кхьида.

Ина гъар са дередихъ са члал ава,
Гъар са кIвале ава вичин шаирни,
ЧIехи авур халкъ паталди женгчияр
Къеб авачир ина авач са хуърни.

Ина вишни къад йис хъайи къужаяр
Ажалдикай зарафатиз къекъведа...
КIанда и ччил!

Ажал ина шуьткъуьзва,
Ина уьмуьр ава даим цуькведа!

ШАИР

*Къутунхъарин хуьруьн
колхозчийриз бахшзава.*

Рехъ гапур хъиз фенва чуьлдин арадай
Хам ччилин пад элкъуьрзава бубади.
НикIин юкъвал хкаж хъана гъавада
Экуьн ярар куькIуьрзава бубуди.

Куьтен нуькI хъиз рахазва зи кьулухъай.
Цуьквед къисмет гъатнава зи фикирда.
«Бубудиз сур жеда цанин хулукай,
Пакамахъ ни экуьн ярар куькIуьрда?..»

...Зулун тIурфан алатна чуьл юргъун я,
Къуьзуь лежбер хъфизва хуьр галайвал,
Ник чIулав я, кIевирай хъиз къузгъунри,
Бубу никIел алама гъа алайвал.

НикIин юкъвал аламай цуьк акурла,
Рекъяй физвай студентди фикирна:
«Аквар гъалда и ник цана хъфейди
Гуьрчегвилин къадир ччидай шаир я...»

ВУЧИЗ АМ АКІ ХЪУЪРЕЗВА?

Къарай авач чи колхоздин седридиз,
Гъекъ алахъиз гъар патахъди ялзава:
Ада вичин гъвечІи хуъруън колхоздин
Ва уълкведин месэлаяр гъялзава.

Экуън сегьер. Седри физва ятахрал:
«Белки абур хперихъ пис гелкъвезва?»
Бейхабардиз кицІери гуж гайила
ГъвечІи чубан милидаказ хъуърезва.
Вучиз ам акІ хъуърезва?

Нисинин вахт. Мержер къунва седриди:
Къуълуън бафа адан гъиле элкъвезва,
Тадивиляй мукалди тІуб атІайла
Цуъквер баде милидаказ хъуърезва.
Вучиз ам акІ хъуърезва?

Няни я. Колхозчидин чкІанвай
КІвалин къвалав седри яваш къекъвезва.
Муъкуъ патахъ куътягъзавай цІийи кІвал
Колхозчияр милидаказ хъуърезва.
Вучиз абур хъуърезва?

Йифен къулар. Пакадикай фикириз
Канцелярдай седри кІвализ хквезва.
Акурла куърс хъана гъуълуън спелар
Папан вилер милидаказ хъуърезва.
Вучиз ам акІ хъуърезва?

Йис акъатна. Спелар тик хкажна
Ингъе, седри яру столдихъ къвезва.
Рахазва ам... Колхозчийрин шадвили
Кефи куъкна анжах милиз хъуърезва.
Вучиз ам акІ хъуърезва?!

Къарай авач чи колхоздин седридиз,
Гъекъ алахъиз гъар патахъди ялзава:
Ада вичин гъвечІи хуъруън колхоздин
Ва уълкведин месэлаяр гъялзава!..

ЧАТУН УСТИАР

Са пакамахъ хуьруьн чатук атайла,
Аллагъ акур хьиз хъана зи вилериз:
Саврух хьтин къалин рехи рцIамар
Агъуз чIугваз гьекъ алахьиз кIвалахдай,
Гужлу хурар авай вацIун къванер хьиз,
Мегъуьн тарцин хилери хьиз гьилери
Зварар ганвай —
ракъар мум хьиз патахъдай.

Пперерани нажахрани, чархара,
БулIарани, дергесрани, кIашара
Эфир ийиз ттвазвай вичин цIай ада,
Ата буба Демира хьиз уьмуьрдик
Кутазвай гьар йикъуз вичин пай ада.

ГьакI пакамахъ, гьакIни йифен юкъвара
Хуьрел ада ракъ гатадай ван жедай...
Вирибуруз аллагъ хьтин и касдин'
ШакIуртвиле кIвалах ийиз кIан жедай.

САЛАМ, ДЕРБЕНТ!

Гьуьлуьн лепе, ккуькай югъ-йиф
Цававай гъед, ккуькай фикир ийизва?
АкI я хьи заз: къенин гуьзел йикъаркай
Куьне цIийи «Дербент-наме» кхьизва.

Дербент! Дербент! Аскерри вун
Ашукьрини манийралди хуьз хъанай.
Заманаяр муьтIуьгъ тежер къеледин
Цларивай пашмандаказ физ хъанай.

Виш йисара метIер ччиле акIурна
Ви мискIинра зикир авур дагъвидиз
Са кап фуни са метри чит ганачир
Аллагъдини, пачагъдини, фекьиди.

ЧIехи стха Питерди ви гьил къуна
Хкажайла вичихъ галаз женгериз,
Мусурманри сифте яз яб ганачир
МискIинрилай алахъзавай вязериз.

Каспиядал хкаж хъайи тупари
Инкъилабдин нур янай ви куьчейриз.
Агъасиев хътин шумуд комиссар
Вун паталди ханай дагъви дидейри!

Граждан дяведин къалин гумадай
Комиссарриз цийи Дербент аквазвай:
Куьгъне къала чкъиз, адан къваларив
Чи бахтунин цийи къала рахазва.

Ингилисрин вил галамай ципицIрин
Гъвечи вирер элкъезва къе гъуьлериз
Мехъер-межлис хъана чехир хъвадайла:
«Баркалла хъуй уьзуьмчийрин
гъилериз!..»

Зи Дербентди йишикIраваз Кефердихъ
Полярникриз Къибледин рагъ тухузва.
Полярникри: «Дербентдин рагъ къацу я
Амма гзаф ширинди я», — лугъузва.

Ахвар авач комбинатриз, заводриз,
Хам ччилериз консервияр кIанзава.
Вогонар фад аниз рекъе ттун патал
Депода «тахъ-тахъ...» — кутIайри
ванзава

Лезги халкъдин театрдиз урусар,
Эзербажан, эрмени, тат физ ава.
А вахтунин миллетвилин душманвал
Пуч хъана гъа куьгъне къала хъиз ава..

Гъуьлуьн лепе фенва ширин ахварал,
Гъетерини вилер акъал ийизва.
Чехирчийри, балугъчийри, шаирри
Къенин цийи «Дербент-наме» кхъизва...

АВАРИСТАНДИН ЦУЬКВЕР

*Аваррин композитор тир
зи дуст Ахмед Цурмиловаз
бахшзава.*

САЛАМАР

1

Аваристан! Ви дерейриз къезва зун,
Рекъер ачух Сулейманан хтулриз.
Самур вацIун шагъвар галай саламар
Тухузва за Къара-къойсуд яхулриз.

Рахаз жедач вавай лезги чIалалди,
ЯтIани зун акъада ви гъавурда, —
Эгер авар колхозчиди гъил къункай
Ва я рушан хъуьуруьнкай чIал авуртIа.

Ингъе, дагълар кинода хъиз хабарсуз
Къакъатзава са масадан къуьнерхъай,
Къара-къойсу рахаз авар чIалалди
Физва рушан рцIам хътин муькъверкай.

И дагълара гъам чIугунай Махмуда,
Данкоди хъиз Махача халкъ винизна,
ЦIадасади лагъай ширин манияр
Дидед хура авай нек хъиз чимизма.

Физва машин. Авар ччили жигъирар
Ачухзава Сулейманан хтулриз,
Самур вацIун шагъвар галай саламар
Тухузва за Къара-къойсуд яхулриз...

2

СЕЛИМАН ШИКАЯТ

Ял ягъизва галатнавай Гунибди
Далу яна дагълариз.
Секин гъава юзурзава чинарри,
Къара-къойсуд ятари.

Годекандал¹ ацукънава къуъзуъбур,
Суьгъбетзава Селима,
Къйл элягъиз тестикъзава къужайри
Селиман гъар келима.

— Гостинницад зав. хъайила къулухъди
Кефияр нахуш я зи,
Ккуъз лагъайтIа, женнет хътин безеклу
Гостинница буш я зи.

Зун акурла ахваравай телефоң
Сив къакъурна хъуьреда,
Приемникдин рикIиз къайи къацу вил²
Илан хъиз захъ къекъведа.

Чи бубайрин вахтарани мугъманар
Хуьруьз икъван атай туш.
Урусарни албанвияр, лезгияр
Татай са югъ авай туш.

Амма буш я гостинница...

Селима

Халкъдив арза вугузва...
ГъакI ятIани колхозчийри мугъманар
Чпин кIвализ тухузва.

3

«КСАНВАЙ ГУЪЗЕЛ»³

Лацу хъуьхъвер, чIулав вилер
Авай гъвечIи Зерифа
Экзамендай вад къачуна
Галатнаваз хтанвай.
Гуниб хуьрел нянин
Хурушумар атанвай.

ГъвечIи руша Гунибда заз
Куьмек гузвай таниш жез,
Рахаз-рахаз атана чун
Майдандаллай рагарал.
— Яваш, «Ксанвай гуьзел»
Авудда на ахварай.

— Килиг, — руша къалурна заз
Хуьруьн къилихъ галай дагъ.
Тажубвиляй къулухъ-къулухъ
КъекъечIна зун, килигна...
— Адал чна «Ксанвай
Гуьзелдин» тIвар эцигна. —

Дугъриданни нянихъ дагъ
Пекдин къелечІ юргъандик
Ахваравай гуьзел дагъви
Дишегъли хъиз аквазвай,
АцІай хурар, назик ччин,
Къилелни таж алазвай.

«Къарагъ, гуьзел, — адахъ галаз
Рахана зун фикирдай, —
Чи дагълара итимд вилик
Ксун рушаз айиб я.
Къарагъ, гила дишегъли
Дагъустандин сагъиб я.

Ви азадвал патал рахай
Анхилан⁴ сив цвайила,
Гапуррини къуранри ви
РикІ атІузвай вахтара,
Зилет тахкун патал вун
Фенай жеди ахварал...

Къарагъ, гуьзел, гуьзетзава
Колхозчийри никІе вун,
Эверзава Сибирди ваз,
Эциг лугъуз шегъерар,
КІантІа хкуд ччиликай
Ракъни къизил, гевгъерар.

АлукІ жуваз кІани партал,
Артистка хъухъ Муи⁵ хъиз,
КІантІа кхъихъ Фазуди⁶ хъиз
Ватандикай шиирар,
КІантІа вацраз фин патал
Ая чІехи фикирар.
КичІе жемир, ачух вилер,

Къуран туш им, журнал я⁷
Чка гузва ада жуван
Адахлидкай лугъудай,
Къарагъ, гуьзел! Ва я за
Чуьнуьхна вун тухуда!.. —

И гаф хъена, — галатнаваз
Зи патав гвай къванерал
Ацукънавай Зерифа тик
Хкаж хъана ахварай...
— Ксус, рушар чуьнуьхдай
Адет амач дагълара...

4

СИФТЕ ККАМАР

Фотографдихъ галаз зун
Велид кІвализ атанвай...
Аял шехъиз дидедин
Булушкадик ккІанвай.

Илифарун патал чун
Дидед хинкІал атІузвай,
Аялди къаз, пац вигъиз
Тини, чкІул къачузвай.

— КъекъечІ, са йис хъанва ви,
Мус ваз акьул атурай?... —
ГъвечІи рушан бубади:
— Къуй зал хъуьрер авурай, —

Лагъана руш къачуна
Фена къежел, куьчедиз,..

— Айиб хъана, элхкъуьгъ фад!
Гъарайзавай дидеди.

Куьчедаллай къарияр
Куш-кушариз килигна,
— Урус! — лугъуз аялри
Адал лакIаб эцигна.

Бубадик лап теспача
Акатнаваз акуна,
Вич гъавурда гъатай хъиз
Куьрпеди хъвер авуна.

Фотографди чинеба
Бубад шикил акъудна,
Редакторди ам вири
Шикилрикай хкудна, —

Пакад йикъуз газетда
ГъвечIид милиз хъуьрезвай...
Са вацралай рушар гваз
Мад къве буба къекъвезвай.

5

ЯПУНЖИ

Дагълара марф галукъайди
Мягъкем жеда рагар хъиз,
Садлагъана цIайлапанар
Эфирнавай рапар хъиз
Гъахъна цавун деринра.
Агъузардал шехъна тIурфан
Ттама, рекъе, — виринра.

Тек са перем алаз вичел
Дагъда рекъер эцигиз,
Селди мад рехъ тухудатIа
Лугъуз рекъиз килигиз
Урус фяле зурзазвай.
Мукъал алай чубандиз ам
Къежизвайди аквазвай.

Рекъяй физвай студентди
Фяледиз кIурт теклифна
ХутIазвайла, къуьзуь чубан
Абрун патав илифна —
Сел алцумна вилерив,
Япунжи фад агулдна ада
А фяледин къуьнерихъ.

Фурс гвай гадад серин чIавуз
Рушахъ пиджак агулдда.
Амма и кар (а студент
Зун тир) — рикIяй акъуддач:
Фяледиз а рекъевай
Япунжидик чими тир, ам
Гуя гъахъна дагъви халкъдин
Ачух, къизгъин рикIевай.

6

САГЪРАИ

Аваристан! Стхади хъиз къабулна зун
Цуьквери ви.
Саламатдиз къекъуьрна зун тIурфан авай
Рекъери ви.
Гешин тирла никIери ви
Къуьлуьн кылер багъишна заз,

Галатайла лекъери

Ви

Лекърен чІалал мани яна,

Хкведайла дидейри ви

Элхишна заз.

Самур ваціни Къара-къойсу кьилди
кьилди

Авахъзава,

Амма абур гьуьле хьиз зи рикІе садак

Какахъзава.

Кьилелай марф алахъзавай

Чубандикай фикирда за,

Ви шад эквер хкахъзавай

Югъ хъайитІа, синерал ви

Фонарар хьиз рикІин кІусар

КуькІуьрда за!

¹ Годекан — ким.

² РикІиз къайи къацу вил — дагъвийри къацу вилер пис яз гьисабда.

³ «Ксанвай гуьзел» — Гунибдин кьилихъ галай дагъ. Нянин хурушумра ам ксанвай гуьзел дагъви рушаз ухшар аваз аквада.

⁴ Анхил — аваррин шаир руш дишегъли. Азадвикай манияр лугьунай девлетлуйрини ругъанийри адан сив цвал авуна кІевнай.

⁵ Муи — аваррин жегъил артистка.

⁶ Фазу — аваррин жегъил шаир дишегъли.

⁷ «журнал я...» — «Дагъви дишегъли» журналдикай рахун физва.

ЗИ ДУСТАР

Бязибру зи дустарин синихда,
Лугьуда хьи, абрухъ пеше-кар авач.
КІвалах тежер лацу гъилер, гъамлу ччин,
Пиянвилер, кьилерани гар ава.

Ваъ, зи дустар, студентар-шаирар
Гъилер еке фяле, лежбер, солдат я:
Ачух рикІер, ачух хъуьруьн, ачух гаф,
Мукал, кутІа, жида, къелем алат я.

Къуй чир хьурай, хабар туштІа виридаз,
Ватан патал шаирри ччан гайиди.
Залан йикъуз Вуз-дай вири шаирар
Гуьгьуьллу яз цІун фронтдиз фейиди.

Куьтягъ тахъай шиир рахаз хуруда,
Ачух вилер ктад хъана ивидай:
— И дяве зи эхиримжи мани я!.. —
Шахтер, чубан, шаир санал рекъидай.

Зи дустариз урус ччили члулав фу,
Тембекни мес такур йикъар гзаф тир.
Ятлани рикл ачух къадай,

шадвилер
Тавун патал фашистдини графди.

Ислягъ йикъар... Уълке сагъар хъувуна
Хтана мад клелзава зи дустари:
Садан ччинал шахтадин руг алама,
Заводрин сес къвезва садан япариз,
Садахъ гъеле нафтадин ни галама.

Сибирдин ттам киснава яб акализ,
Къзахрин чуъл шиирдалди рахазва.
Къуъзуь урус учителдин къвалавай
Испания, Греция аквазва.

Тажуб жемир, эгер жегъил шаирди
Азарлубур бирдан сагъар хъувуртла,
Тажуб жемир — ада цава самолет,
Ва я никле — трактор гьал авуртла.

Вичихъ мани авачир халкъ саил я,
Дустариз чун девлетлу хъун кланзава.
Ахвар тийиз заводри хъиз йифера
Къелемрини машинкайри ванзава.

...Кхъихъ, дустар! Амма чи шад
межлисрин
Шад тамада физ тахъуй куь рикелай.
Къекъведайла Урусатдин чуъллера,
Тавакъуйда, зи патав ша рекъелай.

Эгер квез ччин члур авуртла дагълари,
Ва я цавар ажугъ аваз рахайтла,
Эгер клвачер тлар авуртла цацари,
Ва я вацлар турфан алаз атайтла,
Салам гана, шаирар я, лагъ абруз:
Икрамдалди абру рекъер ачухда.
Ккуъз лагъайтла, зи уълкеда шаирриз
Гъуърмет ава Адамалай къулухъди.

Зи жуърэтлу альпинистри-лекъери
Лув гана квез цуьквер гъида яйлахрай.
Чи рушари кечинраваз хкана
Шуърбет хътин яд гуда квез булахрай.

Ахпа чна виликдай хъиз ацукъна
Уьмуърдикай, шииррикай суьгъбетда.
Туклвада гъер, хъвада туьнт чай, бубайри
Эцигнавай гуьзел лезги адетдал.

...Дидеди зун хана лежбер хъун патал,
Закай шаир жедайвал я мукъара.
Ккуъз лагъайтла, фяле, солдат — шаир я,
Шаир — фяле, солдат я чи йикъара...

ДЕКАДАДИН МАНИ

Чагъандаллай яхцур мез
Яхцур чалал рахада:
Декададин чагъандай
Дагъустан квез аквада.

Припев

Дагъларни дереяр чагурдай
Сувар я цуькверин, Декада.
Зегъметдин гъунарар къалурдай
Дамах я рикерин, Декада.

Гъал къат хъайи хпер хъиз
ЧкIанва хеб дагълариз.
ЦипицIрикай булушка
АлукIзава багълари.

Припев

Рагъ кIулаваз самолет
Физва дере-тепейриз.

Кинерзава балугъриз
Каспи гъуьлуьн лепейри.

Припев

Халичадал куькIуьзва
Кремлдин гъетер къе,
Кубачидин устIарди
Гъейранзава эллер къе.

Припев

Маниярни кьуьлер чи,
Квелей шадбур аватIа!..
Декададин чагъандай
Дагъустан квез аквада.

Припев

ЭХЪ ЗАВ ДАМАХ ГВА!

Эхъ, зав дамах гва!
Лагъ, къавах, вун пехил тушни зи буйдал?!
Гетин къили ганва вичин къуьнер заз,
Гар аял хъиз шехъзава зи къулухъай
Агакъ тийиз.
Икрамзава синери заз,
Ккуьз лагъайтIа, ругда абур гъуту зи!
Гуьзел Каспий гъейран я зи абурдал.
Лагъ, цIай, вуна мекъи тирла шумудра
Гъилер чимна ялавдал зи гъилерин!
Зи сесина цав рахай хъиз квахъзава
ВацIарин сес — лепе алай гъуьлера хъиз.

Эхъ, зав дамах гва!
Атомдин цIай гваз атана
Ксанвай
Японкадин рикI, жигерар канач за,
Кореядин лежбердин шад хзандиз
Савкъатвиле атом-напалм гъанач за.
Ва Суэцдин ятариз за цаварлай
Гъиз вегъенач акулаяр чугундин,

Буба хцив тарагъаждиз акъудиз
Вугайд зун туш Венгриядин ччилерал!
За акъалнач, кичIевилей, бухавар
Германиядин коммунистрин гъилерал!

Эхъ, зав дамах гва!
Дуьньяда каш, мекъ, мичIивал авайла
Прометея цIай гайивал инсанриз,
За эллериз ЦIерид лагъай йис гана,
И кардай зун Прометей хъиз Кавказдин
Рагал ктIаз шумуд жаллатI атайла
Сагъ техжедай бархун хирер низ гана!
Са жув хвенач.
Шумуд ччилиин шехъдай ван
Элкъуьрна за бахтлувилиин авазриз.
Душмандин гъил, душмандин рикI атIузва
Уьлгуьжди хъиз зи тарихдин кагъазри!

Эхъ, зав дамах гва!
Ару Китай стха я — захъ галазва.
Негридиз хва лугъузва зи дидеди.
Гъи халкъ залай нерази я? Лугъурай!
Рахаз дакIан ингилисни нянихъ
РакIар кIевна зи тарифиз рахазва!
ДакIанбурни, дуьз лагъайтIа, авазва.
АлатIани абрал чулав чешмегар,
Зи атаомдин эквери вил тухузва!
Тамбагралди япар кIевай вядеда
Зи ракетри япан перде атIузва!

Эхъ, зав дамах гва!
Цаварик за кутазва къе грарар,
Вацран къенез физва ракIар ачухна,
Дуьньядал экв мадни гзаф хъун патал
ЦIийи гъетер куькIуьрзава цавара.

Ильчивиле ракъурнава спутник,
Планета рушан сив акун патал, —
Назлу руш, вун эхир чІалал гьида за!
Гьейран хьанвай дуьньядиз за лугьузва:
ЯхцІур йисан женгерани зегьметда
Къазанмишай такабурвал, дамах зи
Ракъини — нур хьиз,
михьидаказ хуьда за!

ИНСАН Я ЗУН!

*«Инсан лагьай тІвар та-
кабур са тІвар я!»
(М. Горький).*

(Октябрдин поэма)

Инсан! Инсан! Къецел тІурфан алайла
Гьахь зи рикІиз — ачух я рак вун патал.
Гьахь зи рикІиз — ана эквни чимивал
Хуьзва даим за инсанриз гун патал.

Гьахь зи рикІиз — кІанзаватІа алцумиз
Ажугьдинни муьгьубетдин деринвал,
Гьахь зи рикІиз — герек ятІа эгер ваз
Цуькверин ни ва манийрин ширинвал.

Гьахь зи рикІиз — эгер женгчи ятІа вун,
Турни пайдах зи рикІяй ваз жегьида.
Камаллувал гьатда анай жегьилдиз,
Жегьилвални — кьил январь хьиз рехидаз.

Гъахъ зи рикIиз кIусни регъуь тахъана,
КичIе жемир адал алай хирерхъай.
А гелери хабар гуда, инсан, ваз
Ви аял вахт кIевирнавай сиреркай.

Ччил — ви кьeб тир, вацIарни — ви тангар тир,
Гарари ви кьeб ажугъ кваз юзурдай.
Рази тежез шехъзамазни, цавари:
«Киса!» — лугъуз цIайлапанар къалурдай.

«Ваъ!» — лагъана тIебиатдиз, дидедиз,
Паровозни радио чаз гайила,
Диндин гъилер атанай вун бамишиз,
На дуьньядиз къаз фанарар гъайила.

Ваз къурху гун патал динди, девлетди
Аллагъарни «жегънемар» ваз къалурнай.
«Ваъ!» — лагъана на цавариз самолет,
Ччилин кIаник буругърин ких ракъурнай.

ЦIай янай ваз Италиядин ччилерал,
МуьтIуьгъиз кIанз Брунойрин фикирар.
Пушкинар ви Урусатда бамишнай,
Тухуьриз кIанз ишигъ гузвай шиирар.

«Инсан лагъай тIвар такабур са тIвар я!» —
Шекспирри, Бетховенри зур ганай.
«Инсан лагъай тIвар такабур са тIвар я!» —
Марксани Ленина ваз нур ганай.

Хирер гзаф авай мад зи хуруда,
Амма «Дарман ава гъар са дердиниз» —
И мисал заз субутарнай зи элди,
ЭкъечIайла азадвилин женгиниз.

Экуьн ярар, Октябрдин пайдах хъиз,
Алчуд жезвай яракъ авай гъилерал.
КIевнавай накъв пак ивидин стIалри,
Инкъилабдин хар къвайи хъиз ччилерал.

Инсан! Инсан! Атана гъахъ рикIиз зи!
РикI яни им, на кутунвай багъ яни?!
ТахъайтIа им Октябрди зи хура
КуькIуьрнавай аламатдин рагъ яни!

Ихътин рикIиз кIан жедани секинвал?!
Брунойрин ивидин ирс квачни зак?!
МуьтIуьгъардай цIайлапанар, «жегънемар»
Ленинизмад гужлу пайдах гвачни зав?!

Къе зи вилик тIебиат вич аял я:
Ччизва вацраз хчивал зи вилерин,
Спутникар — зи ялавлу хиял я,
Ракетаяр — къуват я зи гъилерин!

«Аллагърихъай» кичIе тир чи бубайриз,
Лагъ, дидеяр: «Бубадлай хва зирек хъуй!»
Ччил — беден я, цаварни — зи лувар я,
«Аллагъ» заз ваъ, зун «аллагъдиз» куьмек
хъуй!

Суйгъуьрчи туш, инсан я зун адетдин,
ГъакI ятIани вацI за къулухъ элкъуьрда,
КIан хъайитIа Эльбрусдин чкадал
Гъадалайни къакъан Москва туькIуьрда!

КIан хъайитIа пакаман фу Ахцегъа,
Писинин фу Америкада неда за,
КIан хъайитIа океанрин муркIарал
Шуьткъуьн тийир беневшайр цада за.

КІан хъайила марф ракъурда къацариз,
Гъейранда куьн поэмадал, хиялда.
Инсан лагъай тІвар такабур са тІвар я! —
Гъалиб жеда, эхирни зун, ажалдал.

Италиядин ччилерал зун куда ч мад, —
Цун чкадал, за кутунвай багъ жеда.
Пушкинан дерт гъич садазни гудач мад, —
Гъар са рикІе Октябрдин рагъ жеда!

Инсан я вун! Такабурлу са тІвар я.
Гъахъ зи рикІиз — ачух я рак вун патал.
Гъахъ зи рикІиз — ана эквни чимивал
Хуьзва даим за инсанриз гун патал!

**СТАЛ СУЛЕЙМАНАН
ГУЪМБЕТДИН ПАТАВ
АВУР ФИҚИРАР**

(Шаирдин хабар гун)

«Яшайишда ви далудихъ эл галай,
Адан беден — ви беден, рикІ — ви рикІ
тир.

Къе ви къулухъ Каспиядин сел гала,
Маяк хъиз вун хкажнавай виликди.
Ватан патал халкъ женгиниз фейила,
Адан кІвачин гелер жедай рикІел ви,
Адан накъвар авахъдай ви вилерай,
Адан дердер, элкъвез лацу чІарариз,
Хкаж жедай такабурлу къилел ви.
Халкъдин мехъер, халкъдин сувар
хъайила,

Сифте вандай ви сазунин симери,
Ви манидал инсанри хъиз дамахдай
Дагъустандин вацІарини синери.
Гъар са рикІе, хъуьтІуьз къула ялав хъиз,
Ви гаф жедай, ви багъа тир тІвар жедай.

Ви сесини къуват гудай дустариз,
Душмандин рикІ залан хер хъиз тІар
жедай»...

И хиялрик кваз атана агакьна
Сулейманан гуьмбетдин хуш ценерив.
Ччан атай хъиз: «Алейк-салам!»—лагьана
Жаваб гана гранитдин къванери.

— Лагь кван, хтул, гьикІ я гьалар?
Вуч фикирри тухванва вун?
ГьикІ я чи халкъ? чи шаирар?
Вуч кар аваз атанва вун?

Гьалар, устад, хъсанни я, писни я,
Са ттараллай жуьрба-жуьре ичер хъиз.
Лезги чІала хкаж жезва шаирар
Марф галукьай таза кІишниш пешер хъиз.

Хъанва «Дуствал»... Амма альманахдикай
ЧІехи женгчи хъана кІани йикъара,
Билбилрикай, маралрикай, цуькверкай
Кушкучзавай ван ава зи япара.

КІанзава заз Ватандикай лезгиди
Акун гьихътин ийизватІа фикирар,
КІанзава заз вакай, Советрин уьлке,
Гъетерлайни гзаф кхьин шиирар.

Трактордал ашукь хъайи, рушал хъиз,
Фатаховар мус къведа мад майдандиз!
Желиларни Сулейманар герек я
Къажгъан хъиз къе ргазвай зи Ватандиз!

Дагъустанда ЦІемжуьд лагьай йис фейи
Рекьин хиве зи бубадин сур ава,
Адан кІане — чІехи бубади туьркерин
Рекьер атІай гьалибвилин тур ава.

Лезги шаир, мус вуна и сурарал
Ви шииррин таза цуьквер эцигда?
КІвачер квачиз трактордин хивевай
Зи стхадин рикІиз вун мус килигда?!

Лезгидин рикІ мадни ачух жезва, дуст,
Яд галукьай къизилгуьлрин цуьквер хъиз,
Четинвилер кат хъийизва хуьряй чи,
Садлагьана гар галукьай цифер хъиз.

Зи къуншиди дегишзава ракІарар
Вичин гъвечІи лам къверивал эцигай —
Хци хкай автомобиль гьакъзавач
Гьикъван къуна чІугуртІани виликай.

Духанда хъваз паб гатадай Мусади
Кинерзава гила вичин къаридиз.
Гафари ваъ, —
Адан хесет дегишна
ЦІийиз къачур ккалин таза гъериди.

Девечияр къекъвезмач чи куьчеда,
Бакудин нафт аваз къунан целера,
Ккуьз лагьайтІа, чи вацІукай нафтадин
Сел хъана экв ттунва хуьруьн кІвалера.

Гъуьл Къубадиз физва лугъуз гьафтедин
Фу чрадай хала вичел хуььреза,
Ккуьз лагьайтІа, самолетда аваз ам
Къве сятда фена хуьруьз хквезва.

Лезги шаир, мус вуна и краркай
Партиядкай поэмаяр кхьида?!!
Партия! Ви тIвар бейнидай акъатай
Декъикъада шаирдин рикI туьхуьда.

Ашукъдиз — мани,
Аскердиз — яракъ,
Мекъизвайдаз — цIай,
Гьуьлериз — маяк,
Жегъилдиз — намус,
Бедендиз — вилер,
Рабочидиз — кIаш,
КIвалахдиз — гъилер,
КIанивал, вун заз
КIанда, Партия:
Зи мани, яракъ,
Зи цIай, зи маяк,
Зи намус, вилер,
Зи кIаш, зи гъилер
Вун я. Рагъ я вун
Даим кузвай зи
Ччанда, Партия!

Агъ, Сулейман! Алудзава рикIелай
Вуна гайи несигъатар, фикирар,
Зегъметдикай, партиядикай лезгиди
Темил гузва ялавлу тир шиирар.

«КIантIа пака, кIандатIа — кье,
Ленина эцигай муькъве,
Гъазур я чун гъадан рекъе
Сад амай къван ччан эцигиз!»

Марфни тIурфан алай чIавуз Самурдал
Ваз кичIе туш, — рахада вун хьуьрериз, —
Фуф аладриз кисайла ам инсан хьиз,
КичIевилин нагъв къведа ви вилериз.

Квар ацIанва, амма вуна ккIалар
Гадарзава аялри хьиз ятариз, —
(РикIеллама, гъа и саягъ бубайри
Аллагъдивай марф тIалабдай къацариз).

Атанач марф... Муьгъуьбетдин Ракъини
Кузвай рикIин перде мадни эфизва,
Яргъалди лап Кеферпатахъ килигна
Къахчуна квар гъамлудаказ хъфизва.

...Къайи гъава галукъайла эхирни,
Гъил гелягна кIевзамазни дакIар за,
Ахкунач мад хурушумрин чехирни
ВацIун къерех, чинар, вили рагар заз.

Къецел алай къезил гарун виш-ришдин
Ван,
къекъвезвай урус тамун кукIвара,
Хъша лугъуз Самур вацIун лепейри
Эверзавай сес хьиз ама япара...

* * *

Ажугъдин зурз алахъна цав рахана,—
Адаз, гьелбет, са дерт, са гъам авазва.
Ттаран дувул хъиз цайлапан чкIана,
Ахпа кисна... стIални марф татана.

Зун пехил я цавунни ви хесетар,
Зи лезги руш, акъван гзаф сад хьунал:
Авурла за гагъ-гагъ бязи къелетар
Сифте ажугъ акатда вак, рахада,
Ахпа стIал нагъв алачиз вилерал,
КIанивиляй кис хъана гъам чIугвада...

ГУЪЗГУЪ

Буйдин гуъзгуъ къачу лугъуз
Свас, на зун гьелекзава,
Вун зи вилик кваз хъайила
Гуъзгуъ ккуъз герекзава?!

КIанзаватIа ваз ви къамат
Гуъзгуъдай хъиз акуна,
Атана зи рикIиз килиг
Артух фикир тавуна!

* *
*

Нянихъ цІай ягъай папІрус гъилема.
КІвализ еке хажалат къвез аквазва:
«Больницада... ви ппаб...»
— Бес я... Аялдиз...
Ахварик квай аял хъуьрез рахазва.

Вуч аквазва, зи гъвечІи руш, ахварай?
Гуя, сифте гъиле букварь эцигна
Дидеди вун рекъе ттвазва мектебдиз
Темен гана, милаимдиз килигна?..

Агъ, гъикъван чун алдатмишрай ахварри!
Уьмуьрди чун маса рекъяй тухузва.
Чи бахтсузвал чпин бахт тир «стхайри»
Гила чун къвед етимар я лугъузва.

Абур гъахъ я, — кІани руш мад жегъида,
Амма нивай жеда диде жугъуриз!!!
Вун ксанва... Дидедивай къакъатиз
КичІевилляй жезвач вилер юзуриз..!

* *
*

Зарафат туш, пуд йис хъанва зи рушан,
Адахъ югъ-йиф ава захъ хъиз, бубадихъ.
Йифера зи гъвечІид анжах ксуда,
Амма йикъуз?.. Йикъуз килиг баладиз.

Ракъин нурар гъахъна кІвализ дакІардай
Чуьнуьх жезва адан бурма чІарара,
ПІузар хъуьрез, кацин шараг метІерлай
Алудзава, вилер амаз ахвара.

Умывальник къакъан я зи рушалай,
Гъавилляй ам къазвач руша гъисаба,
КІвачеллачиз фена вацІун къерехдив,
Чуьхуьз жеда кІуфалламай мураба.

КІватІна квилел гъа вич хътин фялеяр
Ахпа ада вацІун къере кІвалерда.
Са арадлай адахъ къекъвез бадеди:
«Я ру...у...ш...» — лугъуз айвандилай

эверда.

Къванцин кьулухъ чуьнуьх жеда
гъвечІиди

(Бадеяр фад алцуларда аялри),
Ахпа вацІуз килигзавай вилера
Лепе гуда дидедикай хиялри.

Эхир баде фу гваз вацІун кьерехдив
Къведа вичин хтулдиз тІуьн гун патал,
Сифте пелез темен гуда, ахпа фу,
ГъвечІи шараг тадиз чІехи хьун патал.

Баде ялгъуз туна вацІун кьерехдив,
Уьтмиш жеда абур хуьруьн багълариз.
КІвачел хирер хьана, гъиле ич аваз
Нянихъди фида ширин ахвариз...

БЕНЕВШАЯР ВА ВУН

Бекьер яна хкведайла беневшаяр кІватІна за,
Вили цавай вили рагал аватнавай гъетер хьиз.
Абур ттуна балхар кечин эцигайла дакІардал,
Ишигъ ганай беневшайри куькІуьрнавай
шемери хьиз.

Пакамахъ мад фидай дергес миьхи ийиз
чигедал.
Нянихъ мад жанлу беден есир жедай ахвариз.
Эхир садра акунай заз: беневшаяр шуьткъвена
Перишандиз килигзавай чпин хайи рагариз.

...Рушар патал гуьзел тешпигъ гъайиф
къведач шаирриз:
Лугьуда хьи, цуьквер я куьн, шадвал гудай
инсандиз.
Вучиз, зи яр, беневшаяр хтана кье рикІел зи?
Вучиз вунни, шуьткъвей цуьк хьиз,
килигзава пашмандиз?

Шад руш тир вун. Бес гила вуч дерт ава ви
хуруда?
Йифера на вил акьалдач. Вуч гьам ава
вилера?
Зи свас тир вун. Юг гатана юргъун алаз
хтайла
Эски партал цийи жедай ви гуьлуьшан
гьилера.

КлантIа йикъуз, клантIа йифиз — кIвализ
дустар атайла
Чайни шурва декьикьада гьазур хьана
аквадай.
Вучиз на ваз четин тирди живи хиве
кьадачир?
Галатнава лугьудачир, гьич тахьайтIа,
хатадай.

Ттаб тежедай беневшайри хабар ганай эхир
заз:
Абру — яд хьиз, на зи кинер гуьзетзавай кис
хьана.
Кьилелай гьил элягна ви, лагьанайтIа са
хуш гаф,
Шад жедай вун, бахтлу жедай, дуьнья
гакьур хьиз хьана.

Амма, Восток, кинерунал ви рухваяр
мискьи я,
Дишегьлидиз ччин ачухун айиб тир хьиз
жеда чаз.
Свасар патал ччанар гьайиф атанач чаз
женгера
Амма абруз ччан-рикI авун вучиз гьайиф
къведа чаз?

...Векьер яна хкведайла беневшайр кIватIна
за.
Яд тагана шуьткьвена абур хкахьзавай
гьетер хьиз.
Кье чир хьана: беневшайр вучиз ухшар ятIа
ваз,
Вучиз вунни шуьткьвенатIа дакIардавай
цуьквер хьиз.

Шад руш тир вун. Амма гила пашман хьунал
вилер ви
Тахсир я зун, кIвалахдик кваз вун рикIелай
алудай.
Ша зи патав, играмиди, кьил зи хурал эцигна
Жуван зериф ччанда авай гьамни юргъун
акъуда...

ГЪИЛЕР

Фад акъудна лугъуз аял къепінай,
Хъел атанвай къепіин цIару чIилериз,
ГъвечIи бала вичин метIел эцигна
Килигзавай диде адан гъилериз:

«И гъилери лекъерин лув галукъай
Цуьквер гъида вичин чIехи бубадиз,
И гъилери дагъдай виниз фидайла,
Куьмек гуда вичин къуьзуь дидедиз.

И гъилери азарлудаз яд гуда,
Шехъиз рекъел ацукънавай аялдин
КъецIил кIваче акIанвай цаз ахкъудда.
Тухванвайла кIани руш ви хиялди,
Бейхабардиз, зулун гар хъиз атана,
Чуькъвена ам жуван хурув агудда.

И гъилери муьтIуьгъда хам балкIанар,
Сирнавда чи дагъдин пехъи вацIара,
Герек хъайи чIавуз яракъ къачуна
Хайи Ватан хуьда къизгъин цIаяра.

И гъилери цвада кIуртар, кавалар,
Хуьруьнбуруз хъуьтIуьз чими хъун патал,
И гъилери ччан хкида куьтенрал,
Лежберди фад зулун тумар цун патал.

И гъилери къизилдикай нехишар
АтIана чи уьмуьр гуьрчег ийида.
И гъилери кфил яда дагълара,
Эмина хъиз чаз шиирар кхъида...»

МетIел алай аял бирдан хъуьрена...
«И кIвалахар вири авун паталди
Сифте, диде, хчин таза гъилери
Ви ширин мам къуна кIанда» — лагъай

Дидедин хур къуна вичин пацалди... хъиз

САМУРДИН РУШ

(Мани)

Самур вацун кърехра вун къекъезва гар
хъиз,
Лезги ччили а бур я вун, чинардин тар хъиз,
Шарвилди вун паталди хвейи рекъера
Рахазва вун, лезги гузел, ашкъилу тар хъиз

Самурдила къарагна рагъ
Килигзава ваз:
Канзава ви яргъи чларар
Вичин гъиле къаз.

Ви гъил хкѳур къванцел цуьквер экъечѳда ян
гуз,
Вун фейи къван четин рекъер! — жедани сан
гуз!
Дяве ятѳа — вун тур я, руш, зегъметда — нур я,
Гъазур я чун гъар са жегъил ви рекъе ччан гуз.

Адукънава гамунихъ вун —
Вилер хъуьрезва.
Гамун юкъвал лезги ччили
Вирер хъуьрезва.

Лагъайтѳа за: Ахцегъ рушар таза цуьквер я,
Бейкеф тахъуй Рутул рушар — абур лифер я,
Куьредани ифирна зун чулав вилери,
Сад вирт ятѳа, садни квекай — ширин шекер я!

Лезги рушан бахтуникай
Пай къачуда за,
Адан рикѳай муьгъуьбатдин
Цай къачуда за!

АХЦЕГЪРИН РУШАРИЗ

ЭкъечІайла къецел экуьн сегьердиз,
Шадвилин цІай куькІуьнда зи вилера:
Рушар вуча, дурнаяр хъиз, иердиз
ВацІал физвай, кварар алаз къуьнерал.

Гъейран жеда садан тІарам къекъуьнал,
Садан чІулав вилери вун тухуда,
Йифди къвазиз кІанда садан раКІинал,
Садаз рикІяй: «Им зи яр я» — лугьуда.

Гагь колхоздин аквада куьн никІера,
Гагь сегьнеда лезги халкъдин къуьлериз,
Гагь Ватандин четин яргъал рекъера,
Гагь жуьрба-жуьр ВУЗ-ра жеда кІелериз.

Намуслувал рушан хъсан хесет я,
Амма ккуьз я акъван гзаф регъуьвал?
Дамах авун дишегълидин адет я,
Тежен герек такабурвал, къайивал.

Бязи гуьзел акун патал гъафтеда
Хъана кІанда муькъуьн кьиле къаравул:
Мус акъудда бадейри куьн шефтедай,
Руш кІел яни, ва я гада жанавур?

КІанда рикІиз лезги рушан вилерай
Муьгъуьбатдин куьтягь тежер
вацІар хъваз,
Рази тежез авур къадар кьинерал,
«КІандан(и)?» — лугьуз мад сеферда
хабар къаз.

Ашукь я зун рушарал зи уьлкедин,
Абур рикІиз вири сад хъиз муьква я,
Амма, тажуб сир авай хъиз еке тир,
Лезги руш заз виридалай багъа я.

МУЪГЪУЪБАТ

(Мани)

Гада:

Вучиз на зун кузва, я руш,
Акурла наз гузва, я руш,
Ашкъид ялав авай рикле
Вучиз бензин цузва, я руш?

Руш:

Рушари сир вугудай туш,
«Зун твах, гада» лугъудай туш,
Наз тагана къведай гуъзел
Гадад рикли тухудай туш.

Гада:

Гъикъван вакай фикирда за,
Хач ви хатур уьмуърда за,
Риклин къене йиф хъайила
Лампа хъиз вун куькIуърда за

Руш:

Дерт лугъудач ччарада ваз,
Эхир зи рикI аквада ваз.
Муьгъуьбетдин цуьквер алай
Гам-халича храда ваз.

Гада:

Ви ашкъиди сагъ ийида,
Рагара за багъ ийида,
Турфанрани уьмуърдикай
Ваз экв гудай рагъ ийида.

Руш:

Мекъи тирла — цIай жеда зун,
Чими тирла — къай жеда зун,
РикIел азаб алай чIавуз
Ви риклин са пай жеда зун!

Гада:

Ша, дидедиз къалурда вун,
Цуькверив за чIагурда вун,
Таза хъуьхъвез теменар гуз
Лиф хъиз гъилел къугъурда вун.

Руш:

Гъавай, гада, хъуьрезва вун,
СикI хъиз къе захъ гелкъвезва вун,
Ттаран кIаник темен гудай
Са шад рушахъ къекъвезва вун.

Гада:

Вал рикІ алаз, гьелбетда, за
Виш йисузни гуьзетда за...

Руш:

Алай йисуз тухвайтІани
Хата авач, гьуьрметда за!..

ЗУН КУЪЧЕДИЗ ЭКЪЕЧІАЙЛА...

Зун куьчедиз екъечІайла
Шмудни са дагъви руша
Гуьрчег кьилер элкьуьр ийиз
Лацу хъуьхъвер къалурда заз:
Белки абур ракъин цуьквер,
Зунни экуь рагъ я жеди?

Зун куьчедиз екъечІайла
Шмудни са дагъви руша
Айванрилай мани лугъуз
РикІин сирер ракъурда заз:
Белки абур билбилар яз,
Зунни зериф багъ я жеди?

Зун куьчедиз екъечІайла
Шумудни са дагъви руша
Чулав, хъипи, вили вилер
Жизви наз гуз акІурда за:
Белки абур назик цуьквер,
Зунни гужлу дагъ я жеди?

Ракъин нурар нек гъалар хъиз арушна,
Цуькверикай чи багъларай атанвай,
Дагъдин гуьрчег къванерикай нехишна,
Муьгъуьбатдин тупаралди хранвай

Зи рикI рагъ хъиз нурлу тирди,
Зи рикI багъ хъиз назик тирди,
Зи рикI дагъ хъиз гужлу тирди,
Инсан тирди, эхирни зун,—
Вири дуьнья зи рикI тирди
А рушариз чизва жеди?..

Куьчедавай дагъви рушар
Белки зун хъиз хъуьтуьл месел
Гила закай хиялариз
Геж ахварал физва жеди?..

ГЪАЛИБ ХЪАЙИ КФИЛ

1

Гъар папавай храз жедач халича,
Гъар итимдин гъиле кфил рахадач.
Садаз къуват, садаз гуьзел буй гуда,
Сад лал жеда, садазни экв аквадач.

Дидейри рикI гуда, амма, виридаз,
Муьгъуьбатни ажугълувал хуьн патал,
Шад вахтунда куьчедай — кьил агъузна,
Пашман тирла — кьил винизна фин
патал.

2

Ам хайила сузазавай булутри,
Ван авачир Самур чуьлдай авахъдай...
Лал баладиз килигзавай дидедин
РацIамрилай явашдиз нагъв алахъдай.

Йифиз шехъиз фикирардай дидеди:
«ГьикІ рахада рушахъ галаз бала зи
Ашкъидикай?..

ГьикІ лугьуда душмандиз
РикІ атІудай гаф?..
Залан я шала зи...»

3

Къуншид рушан чІулав вилер
къугъвадай,
Ахътинбурал зунни ашукъ хъайид тир.
Ам акурла цІай акатдай гададик,
Амма рушан рикІ муркІадлай къайид
тир.

Килигайла къуншид рушан вилериз,
Руша адал «ха-ха!..» — ийиз хъуърердай.
Заз вун «кІанда» — лугьуз тежер гадади
Делида хъиз йифера: «а...а...ъ...!» —
эвердай.

4

Гьар пакамахъ, гьар нисинихъ, нянихъ
Кфил рахаз жедай хуърел сефилдиз,
Булахрини, пешерини чна хъиз
Гьейранвилел яб гудай а кфилдиз.

Гагъ кфилдай ракъин нурар авахъдай,
Мурк цІурурдай адан гужлу авазри,
Муьгъуьбатдин цІарарив рикІ ацІурдай
Гагъ кфилдин кхъин тавур кагъазри.

Къуншидин руш алахъдай яб тагуз кІанз,
Амма къваздай ам айвандин сачахдив:
Кфилдин цІу рушан рикІе авай мурк
Элкъуьрзавай муьгъуьбатдин булахдиз...

5

Рушан бубад хъвер авай ччин чІуру тир.
ЗатІни тежез гъам чІугвазвай дидеди:
«Хуьруьн къене къекъведай ччин амач
чахъ,
«Ваъ» — лугьуз на атай атай гададиз...»

— «Ваъ» лугьудач гила за!» — руш
къарагъна...
Ялварзава лал чубандин кфилди...
Къуншид руша чукурзава дагълариз...
Кфилди: «Ша, — лугьузва, — цуьк
къизилдин...»

6

Инсанрин чІал гзаф еке девлет я.
Муьгъуьбетдиз ччида маса чІаларни:
Цуькверин чІал, лепейрин чІал,
нуькІверин,
И чІалалди рахада гагъ гарарни.

Муьгъуьбетдин чІалаз гафар герек туш,
Адан гафар ргаз жеда хуруда:
Лалбуруни рикІ атІуда душмандин,
КІани рушаз ашкъидикай лугьуда!

БУЛАХ

*Сергей Есениназ
бахшзава.*

Галатна зун, ярх хъана: мес — векьеркай,
Цавун кесек вили таж хъиз аквазва.
Гагъ къантIарар карагзава вилеркай,
Гагъ зи кбиле къайи булах рахазва.

КIанзава яд. Яд жугъуриз физва зун,
Мерезди хъиз кутIунва дагъ жигъирди.
Къекъвей жигъир, вуна гъиниз гъизва
зун?..

Лезги яйлах! Салам! Жуван шаирдиз
Куьмек ая.
И цуькверин секинвал
ЧIурзавай гар, къалурдачни булах на?
Белки на заз ви ятарин серинвал
Гуда, жейран, вучиззава дамах на?

Бирдан векьер акуна заз юзазвай,
Вуч физватIа яраб абрун кIаникай?
Булах! Ширин чIагъан хъиз ам рахазва,
Я чIагъанчи хъанва лезги ччиликай!

Дидед хурай нек авахьдай жуьреда
Рагун хурай авахьзавай яд адан.
Гагъ а булах туьнт жедай, гагъ
хъуьредай,
Гъамлу мани лугъуз жедай мад ада.

Амма элциф яз амуькьдай виринра,
(Ам хъвайбур белки зун къван щад
жедай),
ГъакI акъудай вич дуьньядал деринрай
Хайи ччилиш ширин-туькъуьл дад
жедай...

ЦУЪКВЕР КІВАТІИЗ ФИДАЙЛА

Шутхвазва зун гарари. Чугвазва зун гарари,
Япар абру далдамар хъиз гатазва.
Хкаж жезва винелди. Ван къачунва дагълари.
Рубашкаяр патарзава, хутлазва.
Нагъв атанва вилерал. Цак атанва гъилерал.
Галтадзава. Элягъзава. Херзава.
Акъвазариз кланзава муьтлуьгъарна метлерал.
Чурзава ччин. Цир ягъизва. Хъверзава.
И гарархъай кичле я гужлу мегъуьн ттарариз,
Заз кичле туш,— са мурадди хуьзва зун:
Муьтлуьгъ тежез къулухъди гадарзавай
гарариз,
Хуьруьнбуруз цуьквер ківатіиз физва зун!..

КЪВЕЗВАЙ РЕКЪЕ ИИИЗВАЙ ФИКИРАР

КІанда рикіиз лув гана физ цаварал,
Рагъ тахъайтла, ракъин бала хъун патал.
Чайгъун алай йикъуз хайи накъварал
Ракъин ялав зи Ватандиз гун патал.

* *
*

Гъи металлдал за пехилвал авурай:
Залан сят дуьшуьш хъайи арада,
Гьулдан хада,— юкъ агъузна такурай,
Амма ракьу,— хатадай хун тавурай,—
Лугъуз гъарнихъ юкъ агъузиз аквада.

* *
*

Кузвай писпи йифен кичі-мичі алудиз,
Йифзавайбур шад тир вири ківелай,
Амма сегьер атайла нур акъудиз,
Писпи фена вирибурун рикіелай.

* *
*
Спичка хьун кIанда аяз атайла,
Жуна, юд хьун кIанда дяве авайла,
Мехьеррал саз жез кIанда заз рахадай,

* *
*
Цуьк хьун кIанда, руш, ви хурал
кьугьвадай.
Гьатнани вун, яр, гила зи гьавурда? —
Пад жеда зун вири крар тавурта!

* *
*
РикI ала зи сергьятдаллай гарарал,
РикI ала зи рагаравай рекьерал,
РикI ала зи игитрикай махарал,
Хаин ядай тапанчидал рикI ала,
РикI ала зи лепедавай гьуьлерал!

* *
*
За рушариз гьуьрметзава
Лугьуз на заз туьгьметзава:
«Гьар атайди на ви рикIиз
Ахьайзава базардиз хьиз».
Валлагь тажуб кIвалах я им,
Бес гьикI хьурай чIалахь зун ви?!
Кьве йис я вун рекье аваз,
«Базардиз» фин рикIе аваз,
Амма кьецел алама вун,
Валлагь, гуьзел, авам я вун!

* *
*
Кьулухь ттарар. Вилик вир.
Са патахьай рехь ава.
Гатун йикъан шикилдиз
Маса вуч герек ава?
Агьа, муькуь патахьай
Къанав гала къацIанвай,
(Критикди зи шикил
Лалди я талгьун патал
Хьийин чна алава):
А къанавда пурх ягьиз
Гражданин ксанва.

* *
*
Са писателдин папахь
Залум азар галукьна,
Са гьафтеда язух лаб
Ахвар тежез амукьна.
Бизар хьана хьвадай къван
Ахвар гьидай дарманар,
Хьана кIватI жез, алахьиз
Духтурарни мугьманар.
Са куьмекни гуз тежез
Тамам чара акьалтIна,
Гьи арада печатдай
Гьуьлуьн роман акьатна.
Тадиз ктаб къачуна
Вил вигьена ччарарал,
КIелиз эгечIамазди
Фена ширин ахварал.

Гъанлай кьулухъ адан паб
Инанмиш туш дарманрихъ.
Чун — литературадин
Эвер тагай мугьманрихъ.

(Са прозаикди):

«Шаирарни критикар
Акунач заз тух хъана...»

(Са шаирди):

«Ламра кхъей романдикай
Анжах ламраз мух хъана».

* *
*

Адахлияр гзаф хьунин умудна
Ада вичин «Авай са руш» акъудна.
Агъ, гадаяр килиг тийиз кат хъана...
Ахьтин рушар тахьун гзаф хъсан тир,
Жедайдалай полкадал баят хъана.

(«Авай са руш» М. Къиясан
рассказ я).

БУЪРКЪУЪБУР

ПОЧТАДИН МАРКА

Ресторандин къав, фонарар
Адан цав тир, гъетер тир,
Зим — адан ччил, папар — кIвалах,
Дача — адан шегьер тир.

Адан рикIел аламачир
Вични аял хъайиди,
Вични вири рухудаивал
Дишегълиди хайиди.
Адан япа дидедин хуш
Лай-лайдин ван амачир,
Адан ччандик дидед гайи
Чимивал, руьгь кумачир.

Четин йисар, къецIилвал, каш
Алач цуьк хъиз вилерал,
Амма адан тарих алай
Дидед кьилел, гьилерал.

Щуд йисавай гада хурув
Кьуна адан бубади:
«Гьикъван азаб хьайитІани
КІелиз тур зи баладив» —

Тапшурмишна папал вичин
Четин рекъиз экъечІнай,
Гьа и йикъуз чи дидейрин
Кьил рехи жез эгечІнай.

Йикъуз чуьлда дидед ажал
Гьазурзавай душмандиз,
Йифиз чуьхуьз, раб гуз жедай
Хцин партал-юргъандиз.

Йикъуз вичи каш чІугваз, фу,
ХапІа хцив вугудай,
Йифиз хцин кьилихъ ада
Хиялрай икІ лугъудай:

«Къе-пака ви бубади и
Душман чалай алудда,
Нани фена шегьерда ви
КІелер кьилиз акъудда.

Ахпа хци кІвалах ийиз,
Дидеди кеф чІугвада,
Яшайишда са экуь югъ
Буьркьуьдазни аквада».

Вахт алатна, амма адан
Гелер гьеле амазма:
Азарлу тир дидед кьилихъ
Хцин ччарар галазва.

Сада: «Диде, пул рекъе ттур»,
Сада «Польто ая заз»,
Сада: «Ктаб-тефтердикай»,
Игьтияжвал ава заз».

И ччарариз кьурандиз хьиз
Темен гудай дидеди.
Тадиз кІвалин шей маса гуз
Пул ракъурдай гададиз.

«Мад ахварай акуна хва,
Яраб вуч дерт аватІа,
Гешин ятІа, мекьи ятІа,
Диде рикІел алатІа?

Вучиз са ччар, хабар авач,
Кас авачни вугудай?
ТахьайтІа пул авач жеди
Марка, конвет къачудай?..»

Хциз марка рекъе ттуна
Дидед рикІиз регьят я, —
Ам рахкурай гьуьлуьз даим
Папан патай регьмет я...

...ХьуьтІуьн югъ я, живед саврух
Чарх хьиз цава элкъвезва,
Почтальон ччар хкана
Хцин кІвалихъ къекъвезва.

Хва дивандал ацукънава
Пагъ гуз пиян кІамашдиз,
Къецелай тІуб гязва сада
РакІинив лап явашдиз.

Дидеилай хтай кагъаз
Хци члукар-члукарна,
Ягъанатдин хъвер кваз сивик
Марка ада кукварна.

ЗУН СУДДАЛ АЛАЙ

БарбатI хъайи хзандикай
Театрдин сегънеда ваъ, экв аваъ,
Къайи суддал рахун физвай...
Папа: — Аял? Ам зи ккуъз герек ава?!

Аялдикай туш вуна къил
Къакъудайди, — уьмуьрдикай къакъудна,
Ви чкадал алайтIа зун,
Къеневай рикI гадардай за акъудна!
Къил къакъудна вуна адаз
Уьмуьрдин дад ччирдай сифте некIедкай,
Адан гъили ви юбкадал
Ийиз жедай биришдикай, лекедкай.
КIватIна вири жуьрэтлувал
Сифте къачур аквадач ваз ккам ада,
Гагь алукъиз, гагь къаргъиз,
Хъуьрез, шехъиз ийиз жедай ччам ада.
КичIе хъана кIас гунихъай
Адан таза сарари ви хурудиз,
Ва я хушдиз хъуьруьнхъай ам
Рекъай физвай ччин тийидай халудиз.

Анжах са ви кьил акъатдай
Азбукадал: «бум-бум» ийиз йисара
Рахайдалай кьулухъ: «Диде!»
Лагъай и сес акъадач ви япара.
Кьил къакъудна кIвачивди кьеб
Юзур ийиз, гуьлуьт хараз гьилери,
Адаз лай-лай ягъункай на,
Ширин лай-лай ягъидайвал лифери.
КIан хъанач ваз гъвечIи хциз
СикIерикай ахъай авун хабарар,
КIан хъанач ваз чирун адаз
Вуч—гъахъ ятIа уьмуьрда, вуч—тапарар.

Аялдикай туш вуна кьил
Къакъудайди, — уьмуьрдикай къакъудна,
Ви чкадал алайтIа зун,
Къеневай рикI гадардай за акъудна.
Уьмуьрдикай къакъудиз кьил
Акьван гагда вун дуьньяда къекъведа,
Эхирни лап икрагъ хъана
Ам вич вакай катдалди са вядеда...

БЕЛКИ АДАЗ ЧЧИДАЧ ЖЕДИ?

Критикди лагъана заз:
«Веже къведач шаирди
РикIин дерт я перишанвал
Кутун вичин шиирдик».

Белки адаз ччидач жеди
Зи яр, вун заз кIаниди,
Инсандин рикI къван туширди,
РикIе дерт-гъам жериди?

Ччидач жеди кьуьд галачиз
Чими гадни тежерди,
Гъамлувал ччин тийидай рикI
Артух шадни тежерди?

Муьгъуьбатдин сир ачухна
Къе за буба-дидедиз,
Бегелмиш я виридаз вун:
КIвализ, хуьруьз, мягъледиз.

Лугьуда хьи, гуьрчек я вун,
Ачухбур я вилер ви,
Буйдал шумал чичек я вун,
Гужлубур я гьилер ви.

Тарамдаказ алукида на,
Хесетризни хуш я вун,
Лугьуда хьи, са синихни
Кутаз тежер руш я вун.

Амма кивалах агакьайла
Вун свасвиле къачунал,
Гьарда санлай гьарайда заз
Гьуд эцигиз руфунал:

«Ву, я бала, айиб хьана,
Халкъ чал хьуьруьн тавурай,
Урусдин руш ви свасвиле
Чаз и кивалаяй такурай.

Урусдин руш къачуртла на
Вун чи хва туш, куьмек туш,
Кландатла — чун, кландатла — гьам,
Маса савда герек туш».

Критикди лагьана заз:
«Веже къведач шаирди
Рикин дерт я перишанвал
Кутун вичин шиирдик».

Белки адаз ччидач жеди
Зи яр, вун заз кланиди?
Инсандин рикі къван туширди,
Рикіе дерт, гьам жериди?!

БУЪРКЪУЪБУР

Чи куьчедай гьамиша
Галаз гьвечли гададихъ
Са буьркьуьди физ жедай.
Гила маса буьркьуьди
Пайда хьанва. Гьар йикъуз
Гьвечли руша гьил къуна
Ам кивализ хкиз жеда.
Са буьркьуьдан гьилера
Инсанри пул эцигда,
Амма муькуь буьркьуьдаз
Дакланвилел килигда.
Сад абурукай — хайилай
Кьулухъ буьркьуь Къара я,
Кьвед лагьайди — аялдин
Пияниска буба я.

КЪВЕ ТТАР

Са пакамахъ цІвелин ттар
ТІуьна, хъвана хурамдиз
Емиш багъдин кърехда
Акъвазнавай тІарамдиз.

Тик хкажна спелар,
Гъар патахъди килигна,
Акунмазди ичин ттар
Гъилер эчІел эцигна:

«Хи-хи», и кус акурла
Хъуьруьн къведа верчериз,
Эхир акьул къведатІа
Ичин ттарциз, ичериз?

Вич жегъил я, амма кьил
Вине къадай гуж авач,
Ого! Бес зи буй, хилер?!.
Залай уьтквем вуж ава?!.
.

Гъи арада багъманчи
Яваш-яваш атана
Элигна якІв цІвелин ттар
Лап дувулрай атІана.

Анал гила ичин ттар
Ала алаз ичерни,
Бул бегъерди агъузна
Ханва бязи хилерни.

ЦІвелин ттарар инсанрин
Арадани авазва,
Гъабурни са акьуллу
Багъманчидиз аквазва.

БАГЪНИ БАЗАР

— Али! Али! Ичер гудай
Вахт атанва — вач, Али.
Валлагъ, на ківач хкіун тавур
Са чкани тач, Али.

Алид буба ламран кьулухъ
Уьмуър фейи Зияд я.
Амма Али машинраваз
Къекъвезва къе дуьньяда.

Адан ичер Ленинград,
Къазандизни акуна,
Кеферпатан базаррани
Абру дамах авуна.

— 50! — лугъуз, — кило,
Али милиз хъуьреда,
Шашалралди хчализ пул
Элхкъвез хуьруьз хкъведа

— Яда колхоз чка яни,
Колхозди вун дабагъда,
Сивиз кьейи багъни базар, —
Лугъуз ада дамахда.

— Пул авайдан вилик закон
Ттум илисна кис жеда.
Зунни жуван ичер гаваз
Кіани патахъ физ жеда...

Яваш-яваш, яваш-яваш
Йикъар, йисар алатна.
Са сеферда пашмандаказ
Али ківализ ахкъатна.

— Хвашгелди, вун!
— Хвашгелди, вун!
Лугъуз хзан алтлушна...
— Хъсан ахвар акуна заз,
Лугъудай хьи я руш, на?!

— Гьикі хъана?
— Кар кур хъана зи...
— Кьунани вун рекъера?
— Ваъ...
— ТахъайтІа гуж ганани
Кеферпатан мекъери?
— Ваъ...
— Ви ичер чуьнуьхнани?
— Ваъ...
— Белки пул къакъудна?
— Кай паквариз...
— Де лагъ я кас,
На лап зи рикі акъудна!

— Кеферпатан вилик гила
Са затни туш женнетни:
Базар... чпин, багъни... чпин —
Пуд манат я къиметни.

КЪУЖАДИЗ КЪАРИДИН ГАФ

(Зарафатдин шиир)

Халкъдин вилик биябурна вуна зун,
Зи ччиниз вун килигда мад гъикі, къужа?
Вакай итим къур йикъалай инихъди
Сеперар гуз кабабна зи рикі, къужа.

Кіеве гъатай арада ттум къекъуъриз,
Жеда вакай са фендигар сикі, къужа,
Амай чіавуз, эгер ччиниз вегъейтІа,
Квахъна фида дуъз къве рипе цуькІ,
къужа.

Гъикъван вахт я вун гуъзетиз акъвазна
Чи колхоздин цана клани ник, къужа:
Итим яни, какайраллай верч яни? —
Хъуърезва вал чіерейдаллай нуькІ,
къужа.

БЯЗИБУРУН МЕСЛЯТАР

Бязибру чпин мез
Герек тушиз юзурда,
«Дуьнья такур» жегьилриз
Меслятар къалурда:

«Ччан хва, дуьнья са затІ я
Са гьакь-гьисаб авачир,
Акатайвал жуван шив
Гьала залпанд алачиз.

Рекьидайди эхирни
Гьваш гьамиша фикирдиз,
Артух еке умудар
Кутумир на уьмуьрдик.

Гьиле гьатай затІунлай
Гьич садрани элкьуьмир,
Гьат тийидай затІарихъ
Акьван гзаф гелкьуьмир.

Къенинди къе, пака чаз
Ширин аллагь куьмек я,
Гьич са затІин буржуна
Вугун тавун герек я.

Дуьньядин как акъатна
Элдихъ эдеб, ар амач,
Жуван хайн хцихъни
Гила ихтибар амач.

Жув фейи гел кІевира
Ттум алтадиз сикІре хьиз,
Ччидай кІвалах масадаз
Чирмир, авам севре хьиз.

Деве хьтин еке затІ
ФейитІа ви виликай,
Хабар къурдаз: «Акунач»,
Лагь, хьвер квахьиз сивикай.

Эгер къведан гатунар
ХьайитІа на къакъудмир,
Масад патал гьавая
Жуван тІишер алудмир.

Жуваз хийир авачир
КІвалахдив гьич эгечІмир,
Жемир вилик, я къулухъ,
Юкъвай патаз экъечІмир.

Жуван жилав гьилевай
Касдин ччина рахумир,
Адан чІуру краркай
Гьич садазни лугьумир.

Яд къвезавай хулувай
Къусу гуьцIуьз явашдиз,
Жув паталди куьмек це
Адан чапкун — тарашдиз.

Гъуьлуьв гвайда балугъ къун
Тамам дугъри кIвалах я,
ЧIехи вакIаз буба лагъ, —
Ам ви къведлай аллагъ я.

Абад жедач кIвалахдал
Авуналди гьерекат,
Ви кеспидик аллагъди
Кутан герек берекат.

Свас гъидайла кIалубдиз
Килигмир — ам гуьзгуь туш,
Папаз тIеат ийирди
Эркек хва туш, лезги туш!

Дишегълидин кIел-кхьин
Я къуллугъ ккуьз герек я?
Ам гъуьл патал къаравуш
Ва кIвал патал куьмек я.

ЦIикъвед хъайи руш гъуьлуьз
Гана кIвалай акъудур,
ЦIувад хъайи гададиз
Мехъерарна алудур.

Мусурман руш къачурдал
Баркалла, абур жеда,
Урусдин руш къачурдан
КIвал кIанелай чIур жеда...»
ва икI мад.

ЯхцIур йис я уьлкведа
ЦIийи уьмуьр аваз чи,
ЯхцIур йис я Октябрь
Рагъ хъиз винел алаз чи.

ЯхцIур йисуз ци гатай
Къванни кваз дегиш жеда,
Бес куьн, лагъ заз, бязибур,
ЦIийи, гуьрчек уьмуьрдихъ
Галаз мус вердиш жеда?!!

...Бес хъуй, буба, бес хъуй, диде,
Бес хъуй, къуьзуь хала зи,
Виш йисарин куьгъне далдам
Къени япал ала зи.

Гъикъван кIевиз гатайтIани
Заз адан сес къведай туш,
Гъикъван кIевиз рахайтIани
Зун куь чIалахъ жедай туш!

Ваъ, кеманча, герек туш заз ви кьисмет, —
Кефсузди я даим гъам чӀугвадайди,
Шадзавач зун я далдамдин шадвили, —
Буьркьуьди я гъамлувал таквадайди,

Шаир я зун: кеманчадиз, далдамдиз
ЭлкьвейтӀа — им лап эйбежер кар жеда,
Ваъ! Зун вичи гъамни шадвал кьалурдай
Зи халкъдин мез — такабурлу тар жеда!

КЕМАНЧА ВА ДАЛДАМ

Кеманча, вун гзаф кӀанда рикӀиз зи,
Ви гъамлувал, ви михьивал ширин я,
Дагъви халкъдин вилин накъвар авазриз
Элкьуьрай ви симерин сир дерин я.

Амма вучиз са гъамлувал кӀанда ваз?
Аквазвачни ваз чи шадвал, кӀубанвал?
КӀантӀа мехъер, кӀантӀа бедбахт са кар
хьуй, —
Гъамиша на ийиз жеда пашманвал.

Вунни далдам хана, дуст, са дидеди,
Бес вучиз акӀ ччара я куь кьилихар?
На цӀугъдайла дагъардавай гару хьиз,
Къуриз жеда далдамчидин гъили хар.

КӀантӀа мехъер, кӀантӀа бедбахт са кар хьуй,
Буна, далдам, ийиз жеда кӀубанвал,
Аквазвачни бес ваз гъич чи уьмуьрдай
Са кимивал, са гъамлувал, пашманвал?

К Ъ И Л Е Р:

Автордикай са кьве гаф	5
«Зи вахтунин цІай ава зи хуруда...»	8
Зи лай-лай	
Демир (Баллада)	10
Тар (Хиялар)	15
РикІ ва рикІер (Баллада)	20
Лезгийрин риваят	23
Рекьер	28
Зи лай-лай (Баллада)	30
Солдатдин гъетер	32
Рабочийдикай шиир	34
Ирс	36
Къеб (Баллада)	38
Руш (Баллада)	41
Сулейман дяведа	43
1945 йисан гатфариз	45

КІанда и ччил!

Ислягъвилин шикилар	47
КІанда и ччил!	53
Шаир	55
Вучиз ам акІ хъуьрезва?!	56
Чатун устІар	58

Салам, Дербент!	59
Аваристандин цуьквер:	
1. Саламар	61
2. Селиман шикаят	62
3. «Ксанвай гуьзел»	63
4. Сифте ккамар	65
5. Япунжи	66
6. Сагърай!	67
Зи дустар	69
Декададин манн	72
Зхь, зав дамах гва!	74
Иисан я зун! (Октябрдин поэма)	77
СтІал Сулейманан гуьмбетдин патав авур фикирар	81

Самурдин руш

«Къуьд хъфена... Мад гатфарин ниэди...»	86
«Дишегъли! ГьикІ жугъурда вун, кІаниди?!...»	87
Пуд шиир:	88
1. «Рагъ гъуьлелай къарагъзава...»	
2. «Гъуьрчехъандин ял галукъай жейран хъиз...»	
3. «Чубарукдин сес хъайила...»	
Кифер	90
Сес	92
«Ажугъдин зурз алахъна цав рахана...»	94
Гуьзгуь	95
«Нянихъ цІай ягъай папІрус гъилема...»	96
«Зарафат туш, пуд йис хъанва зи рушан...»	97
Бенешаяр ва вун	99
Гъилер	102
Самурдин руш	104
Ахцегърин рушариз	106
Муьгъуьбат	108
Зун куьчедиз экъечІайла...	111
Гъалиб хъайи кфил	113
Булах	116
Цуьквер кІватІиз фидайла	118
Къведай рекъе ийизвай фикирар	119

Буьркьюьбур

Почтадин марка	123
Зун суддал алай	127
Белки адаз ччидач жеди?	129
Буьркьюьбур	131
Къве ттар	132
Багъни базар	134
Къужадиз къаридин гаф (Зарафатдин шиир)	137
Бязибурун меслятар	138
Кеманча ва далдам	142

Алирза Саидов

САМУРСКИЕ МЕЛОДИИ

На лезгинском языке

Худож. И. Садыков.

Редактор М. Шихвердиев

Худож. редактор В. Кулиш.

Техн. редактор П. Шахшаев.

Корректор С. Рамидин.

Сдано в набор 2/XII-1959 г. Подписано в печать
6/I-1960 г. Форм. бум. 70X92 1/32. Бум. л. 2,26.
Печ. л. 4,513. Усл. печ. л. 5,225. Уч.-изд. л. 3,872.
С02061. Тираж 1000. Цена 1 р. 95 к.

Дагестанское книжное издательство
Министерства культуры ДАССР,
Махачкала, ул. Маркова, 55, Зак. № 1834.

Типография им. С. М. Кирова
Министерства культуры ДАССР,
Махачкала, ул. Маркова, 51.

Улубдин электрон журне

www.lezgichal.ru

сайтдин кьуллекдалди газурнава.